

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Carolina Lundh

Skiljemännens opartiskhet vid personliga kopplingar till processsubjekt

En jämförelse med domarjäv

JURM02 Examensarbete

Examensarbete på juristprogrammet
30 högskolepoäng

Handledare: Lotta Maunsbach

Termin för examen: Period 1 VT 2021

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	2
FÖRORD	3
FÖRKORTNINGAR	4
1 INLEDNING	5
1.1 Bakgrund	5
1.2 Syfte och frågeställningar	6
1.3 Avgränsningar	6
1.4 Terminologi	8
1.5 Metod och material	9
1.6 Disposition	13
2 SKILJEFÖRFARANDE SOM TVISTLÖSNINGSFORM	14
2.1 Tvistlösning och rätten till rättvis rättegång	14
2.2 Valet av skiljeförfarande som tvistlösningsform	16
2.3 Skiljeförfarandet i svensk rätt	17
3 REGLER OM OPARTISKHET ENLIGT LAGEN OM SKILJEFÖRFARANDE	19
3.1 Behörighetskrav för skiljemän	19
3.2 Kravet på opartiskhet och oberoende	19
3.3 Förtroendeskadliga förhållanden på grund av skiljemannens personliga kopplingar	23
3.3.1 Likartade tvister	23
3.3.2 Särskilt om kopplingar på grund av advokatbyrå	25
3.3.3 Tidigare uppdrag av samma ombud eller part	26
3.3.4 Personliga relationer	26
3.4 Upplyningsplikten	28
3.5 Tidpunkten för en invändning om skiljemans opartiskhet	29
3.6 Klander av skiljedom	30

4	INSTITUTIONELLA REGLEMENTEN OCH ANNAN REGLERING	32
4.1	Stockholms handelskammares skiljedomsregler	32
4.2	International Bar Associations riktlinjer angående opartiskhet	34
4.2.1	Riktlinjernas syfte och användning	34
4.2.2	Riktlinjernas innehåll	35
4.2.3	Den gröna listan	36
4.2.4	Den orange listan	37
4.2.5	Den röda listan	39
5	SKILJEMÄNNENS OPARTISKHET I PRAKTIKEN	41
5.1	Inledning	41
5.2	Likartade tvister	41
5.3	Kopplingar på grund av advokatbyrå	44
5.4	Tidigare uppdrag av samma ombud eller part	52
5.5	Personliga relationer	58
5.6	Begäran om överprövning i tingsrätt	60
6	JÄVSREGLER I DOMSTOL	63
6.1	Rättegångsbalkens krav på domaren	63
6.2	Domarens upplysningsplikt och parts jävsinvändning	65
6.3	Domarjäv i praktiken	66
6.3.1	Domares tidigare delaktighet i likartade frågor	66
6.3.2	Koppling till annan arbetsgivare	69
6.3.3	Tidigare ärenden med samma parter	73
6.3.4	Personliga relationer	75
7	AVSLUTANDE REFLEKTIONER	77
7.1	Allmänna synpunkter om möjligheten att invända mot opartiskhet	77
7.2	Sammanfattning av omständigheter som får betydelse vid bedömningen av opartiskhet	79
7.3	Bedömningen av skiljemans opartiskhet i förhållande till domares jäv	82
7.4	Avslutande kommentar	84
	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	88
	RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	93

Summary

One of the advantages of choosing arbitration as a dispute resolution form is the influence given to the parties. This influence is for example expressed by the parties' option to choose the arbitrator preferred in the proceeding. To maintain the legitimacy of the arbitration process it is necessary that essential principles regarding the right to a fair trial are fulfilled. One of these principles is the right to a hearing in front of an impartial and independent tribunal. To ensure this principle, the Swedish arbitration act (1999:116) regulates the arbitrators' impartiality and independence. Some personal connections between the arbitrator and parties or others involved in the process may cause concern whether the arbitrator is considered being impartial and independent. The purpose of this essay is to determine when personal connections may cause an arbitrator not fulfilling the requirements of impartiality. Since the requirement of impartiality also is regulated in the Swedish code of judicial procedure (1942:740) regarding judges, the essay will compare the rules and circumstances causing partiality for arbitrators with the rules and circumstances causing partiality for judges.

By using a legal dogmatic methodology, the material used is largely consisting of legal doctrine, literature and case law with the aim and intention to clarify how the law is interpreted in the courts. The result of this study shows that the risk of not being impartial is imminent when the arbitrator has connections to any of the parties through the law firm, or if the arbitrator has been appointed several times by same party or law firm. Judgements in courts has shown that the risk of a sustained challenge of the arbitrators' impartiality is minor when the arbitrator previously has worked with similar legal concerns. It's also noticed that arbitrators and judges mostly are assessed alike in legal practice. Most of differences are based on each process' different nature.

Sammanfattning

Ett av skiljeförfarandets fördelar är att parter ges möjlighet att få stort inflytande över tvistlösningen. Ett sätt som detta inflytande kommer till uttryck på är parternas möjlighet att själva få utse den skiljeman som ska döma i tvisten. För att skiljeförfarandet ska vara legitimt krävs emellertid att vissa rättssäkerhetsgarantier är uppfyllda, exempelvis rätten att få sin tvist prövad av en opartisk och oberoende domare. På grund av detta innehåller lagen om skiljeförfarande (1999:116) regler om opartiskhet hos skiljemannen. Om skiljemannen har någon form av koppling till något av processsubjekten i skiljeförfarandet kan detta förtroende rubbas. Denna uppsats syftar till att undersöka vilka personliga kopplingar mellan skiljemannen och processsubjekt som kan föranleda att skiljemannen inte uppfyller kraven på opartiskhet. Eftersom regler om opartiskhet även finns för domare, kommer en jämförelse att göras med reglerna i rättegångsbalken och de situationer som föranleder opartiskhet för domare.

I uppsatsen används en rättsdogmatisk metod. Material såsom lagstiftning, förarbeten, doktrin och praxis har granskats tillsammans med andra källor som kan få betydelse vid bedömningen av gällande rätt. I uppsatsen konstateras att det framförallt finns risk för att förtroendskadliga förhållanden aktualiseras om skiljemannen har bindningar till någon av parterna genom kopplingar till den advokatbyrå som denne arbetar på, eller om skiljemannen blivit utnämnd flertal gånger av samma part eller advokatbyrå. Att skiljemannen arbetat med likartade rättsfrågor har sällan ansetts innebära att ett förtroendskadligt förhållande aktualiserats. Vidare konstateras att skiljemän och domare till största del bedöms likvärdigt i praxis och att de eventuella skillnader som finns till största del beror på respektive förfarandes olika natur.

Förord

Med denna uppsats avslutas mina nästan sex år som Lundastudent. Det har varit en fantastisk tid som präglats av enorm glädje och massor av upplevelser. För detta är jag framförallt tacksam för alla underbara människor som jag lärt känna och som har delat denna resa med mig. Jag måste också glädjas över det fantastiska studentliv som Lund har att erbjuda och som förgyllt både min och så många andras studietid.

Jag vill även tacka Lotta Maunsbach för all hjälp under denna avslutande termin och alla värdefulla synpunkter på mitt examensarbete. Jag vill också tacka Advokatbyrån Sigeman för att jag fick praktisera och skriva min uppsats hos er. Ett stort tack även till vänner och familj som avsatt tid och energi till att både läsa uppsats och agera stöd under denna vår.

Hur ofattbart det än känns har jag med dessa ord avklarat juristprogrammet!

Malmö, maj 2021

Carolina Lundh

Förkortningar

EKMR	Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna
HD	Högsta domstolen
HFD	Högsta förvaltningsdomstolen
HovR	Hovrätt
IBA	International Bar Association
LSF	Lag (1999:116) om skiljeförfarande
NJA	Nytt juridiskt arkiv, avd. I
Prop.	Proposition
RB	Rättegångsbalk (1942:740)
RF	Regeringsformen (1974:152)
RH	Rättsfall från hovrätterna
RÅ	Regeringsrättens årsbok
SCC	Svenska Handelskammarens Skiljedomsinstitut
SOU	Statens offentliga utredningar
SvJT	Svensk juristtidning

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Skiljeförfarandet är en privat tvistlösningsmetod som blivit allt mer populär de senaste åren. Tvistlösningsformen har kommit att bli särskilt populär i kommersiella tvister, inte sällan med internationell anknytning.¹ För allmänheten är det en relativt främmande företeelse, något som även kan förklaras av att skiljeförfarandet sker utanför offentligheten. Denna icke-offentlighet är en av anledningarna till skiljeförfarandets popularitet; stora bolag föredrar att kunna lösa sina tvister utan insyn. En annan bidragande faktor är att skiljeförfarandet ansetts effektivt och kostnadseffektivt; en meddelad skiljedom kan nämligen inte överprövas.² Genom att avtala om skiljeförfarande väljer parterna bort sin grundläggande rätt till domstolsprövning. Denna rättighet fastslås i Europakonventionen (EKMR) som gäller som svensk lag. Europadomstolen har förtydligat att det är tillåtet för parter att avstå denna rätt, under förutsättning att vissa grundläggande rättssäkerhetsprinciper kan garanteras. En av dessa principer är att tvisten ska avgöras av en opartisk och oberoende domare. Det ställs därför krav på att skiljemannen uppfyller kravet på denna opartiskhet.³ Lagen om skiljeförfarande (LSF) innehåller en bestämmelse om detta.

På grund av skiljeförfarandets karaktär uppstår flera frågor om vad som kan föranleda att opartiskheten ifrågasätts. Vad händer när parten utser en skiljeman som denne tidigare anlitat som ombud? Är det tillåtet att välja en skiljeman som man vet har tagit ställning i den rättsfråga som aktualiseras i tvisten? I rättegångsbalken finns bestämmelser motsvarande bestämmelsen om skiljemannens opartiskhet för den domare som ska döma i domstol. Emellertid har det inte ansetts helt klart hur dessa regler förhåller sig till varandra.⁴ Av denna anledning blir det intressant att utforska vad som kan föranleda tvivel om en skiljemans opartiskhet, samt hur bedömningar av

¹ SOU 2015:37 s. 85.

² SOU 2015:37 s. 119; Se även avsnitt 2.2.

³ Se avsnitt 2.1.

⁴ Se exempelvis prop. 1998/99:35 s. 82 f. samt avsnitt 3.2.

detta förhåller sig till de regler och bedömningar av opartiskhet som gäller för en domare i domstolsprocessen.

1.2 Syfte och frågeställningar

Uppsatsens övergripande syfte är att undersöka vilka olika personliga kopplingar mellan skiljemannen och övriga processsubjekt kan medföra att skiljemannens opartiskhet kan ifrågasättas. Uppsatsen syftar även till att göra en jämförelse med de regler som finns för domare i rättegångsbalken och hur omständigheterna som kan leda till att domarens opartiskhet kan ifrågasättas bedöms i jämfört med skiljemännen. För att uppfylla syftet kommer uppsatsen att besvara följande frågeställningar:

- I vilka situationer får en part invända mot skiljemans opartiskhet?
- Finns det några faktorer som är särskilt viktiga vid bedömningen av opartiskhet, eller mindre viktiga?
- Hur förhåller sig bedömningen av förtroendskadliga förhållanden vid skiljeförfaranden till bedömningen av förtroendskadliga förhållanden vid domstol?

1.3 Avgränsningar

Eftersom syftet är att undersöka bedömningen av opartiskhet vid personliga kopplingar mellan skiljeman och processsubjekt kommer uppsatsen inte beröra andra omständigheter som kan påverka en skiljemans opartiskhet. Sådana bedömningar faller inom reglerna i 8 § LSF, som är den regel som behandlar opartiskhet. Regeln består av en mer generell del, den så kallade generalklausulen, och en del med vissa specifika situationer som alltid anses påverka skiljemannens opartiskhet. I denna uppsats ämnar jag undersöka omständigheterna utifrån generalklausulen. Den andra delen kommer därför endast att nämnas i samband med en genomgång av lagtexten.

Eftersom frågan om opartiskhet ofta aktualiseras genom klandertalan kommer olika klanderdomar att behandlas. Klanderreglerna och de aspekter som kopplas till denna kommer dock inte att behandlas på ett mer generellt

plan, utan endast den del av klanderreglerna som berör frågan om skiljemännens opartiskhet kommer att behandlas i uppsatsen. Således kommer exempelvis detaljerade frågor om preklusion och andra möjligheter att angripa skiljedomen inte att tas upp. Enligt 33 § 2 p. LSF blir en skiljedom ogiltig om skiljedomen eller det sätt på vilket skiljedomen tillkommit är uppenbart oförenligt med grunderna för rättsordningen i Sverige. Även om det skulle kunna uppkomma en situation i ett mycket speciellt fall där opartiskhet aktualiseras har jag valt att helt avgränsa mig från 33 § och regler om ogiltighetstalan.

Uppsatsen kommer endast att beröra skiljeförfaranden som ägt rum i Sverige och som därmed faller inom lagens tillämpningsområde enligt 46 § LSF. Vidare kommer endast skiljeförfaranden baserade på skiljeavtal mellan parterna, konventionella skiljeförfaranden, att beröras i uppsatsen. Så kallade legala skiljeförfaranden som baseras på lag kommer därmed inte att omfattas av uppsatsen.⁵

Då uppsatsen även syftar till att göra en jämförande analys med de omständigheter som grundar jäv inom ramen för domstolsförfarande kommer en översiktlig genomgång att göras av rättegångsbalkens regler. Denna genomgång kommer dock endast att belysa de aspekter som kan vara relevanta för en jämförelse mot de omständigheter som aktualiseras gällande opartiskhet i skiljeförfarandet. Genomgången kommer därför inte beröra andra aspekter av domstolsförfarandet och kommer inte att belysa sådant som hänförs till enbart straffrättsliga aspekter, eftersom sådant inte aktualiseras i skiljeförfaranden. Inte heller kommer frågor gällande nämndemän att belysas. Mellan advokater och advokatsamfundet finns advokatetiska regler,⁶ i vilka det framgår hur advokater ska agera i sin yrkesroll. Ofta är skiljemän advokater, vilket gör att reglerna skulle kunna vara intressanta att beröra. Sedan 2009 har dock advokatsamfundet uttalat i sina regler att det som gäller intressekonflikt inte ska gälla då advokat är

⁵ Ett exempel på legalt skiljeförfarande finns i 22 kap. 5 § aktiebolagslag (2005:551) gällande inlösen av minoritetsaktier.

⁶ Advokatsamfundets ”Vägledande regler om god advokatsed”, utfärdade 29 augusti 2008.

underkastad jävsregler såsom skiljeman eller domare i domstol.⁷ Av denna anledning har jag valt att avgränsa bort dessa regler och således inte beröra frågor kopplade till dessa.

I uppsatsen har ett urval gjorts av de rättsfall som behandlas. Detta urval beskrivs utförligt under material, men kommer endast beröra invändningar baserade på skiljemannens personliga kopplingar. Invändningar som baseras på en skiljemans agerande i samband med förfarandet, som till exempel förlikningsdiskussioner, språkbruk eller bristande kvalifikationer är sådant som inte tagits med.

1.4 Terminologi

I detta avsnitt avser jag att nämna något om den terminologi som jag valt att använda mig av. I doktrin och annat material används ibland termen *jäv*. Även i rättegångsbalkens regler⁸ om domare används jävsbegreppet. I 8 § LSF talar man om skiljemannens *opartiskhet* och *oberoende*, ett val som lagstiftaren gjort för att särskilja rättegångsbalkens och LSF:s regler.⁹ Denna term innebär i de flesta fall samma sak, nämligen huruvida förtroendet för en skiljemans opartiskhet och oberoende är rubbat eller ej.¹⁰ Av denna anledning har jag valt att använda mig av samma begrepp som används i LSF. I svensk rätt har man dock presumerat att opartiskhet även omfattar oberoende, även om man sedan 2019 valt att uttryckligen tala om oberoende också i lagtexten.¹¹ Jag har därför valt att löpande genom uppsatsen tala om skiljemannens opartiskhet. Majoriteten av de omständigheter jag utreder berör främst opartiskhet, vilket gör att jag ansett det lämpligt att tala om opartiskhet. Om inget annat uttrycks ska dock oberoendet underförstått omfattas i opartiskheten. Något särskilt fokus på just oberoende kommer däremot inte att finnas i uppsatsen.

⁷ Artikel 3.8 i advokatetiska reglerna samt tillhörande kommentar.

⁸ 4 kap. 13 § RB.

⁹ Prop. 1998/99:35 s. 81 f.

¹⁰ I Nationalencyklopedin definieras termen 'jäv' som "inom processrätten benämning dels på anmärkning som riktas mot riktigheten av ett krav, dels på de diskvalifikationsgrunder som gör att en domare är obehörig att döma i ett visst mål".

¹¹ Se avsnitt 3.2.

Jag har även valt att använda mig av uttrycket *förtroendskadliga förhållanden* vid situationer då jag talar om 'omständigheter som är ägnade att rubba förtroendet för skiljemannens opartiskhet och oberoende'. På grund av detta kan jag även komma att diskutera opartiskhet och förtroendskadliga förhållanden hos domare, fastän man i rättegångsbalken valt att benämna det som jäv. I det material som använts kommer jag således att använda begreppen opartiskhet och förtroendskadliga förhållanden när det handlar om skiljemän, även om viss doktrin eller regler använder sig av andra begrepp. Svenska Handelskammarens Skiljedomsinstitut (SCC) regelverk använder sig exempelvis av begreppet jävsinvändning¹² i regler som kommer vara relevanta för uppsatsens utredning. I samband med att dessa nämns kommer istället begreppen opartiskhet, invändning om opartiskhet samt förtroendskadliga förhållanden att användas. Detta gäller även de domskäl som talar om jäv.

1.5 Metod och material

För att uppnå uppsatsens syfte har en rättsdogmatisk metod använts. Jag har använt traditionella rättskällor som lagtext, förarbeten, praxis och doktrin. Dessa bidrar alla till att skapa en översikt av gällande rätt, vilket använts för att slå fast innebörden av svensk rätt när det gäller opartiskt och oberoende dömande i skiljeförfarande och i domstolsprocessen.¹³ Den rättsdogmatiska metoden kan således sägas användas i uppsatsens första del (kapitel 2-4 samt delar av kapitel sex) där jag genom metoden för resonemang 'de lege lata'. I denna del av uppsatsen har jag tagit utgångspunkt i LSF:s regler om opartiskhet, som är central gällande skiljedomsrätt. För att tolka och förstå rättsreglernas innebörd har jag framförallt kompletterat LSF med förarbeten och doktrin. I kapitel sex där jag belyser reglerna inom domstolsväsendet har rättegångsbalken¹⁴ varit en central rättskälla, tillsammans med doktrin och praxis.

¹² 19 § SCC:s skiljedomsregler.

¹³ Kleineman s. 21.

¹⁴ Med utgångspunkt i 4 kap. 13 § RB.

I uppsatsens senare del (kapitel 5-7) har jag haft en mer probleminriktad metod, i vilken jag avsett att analysera och besvara uppsatsens frågeställningar utifrån ett kritiskt perspektiv. I denna del har jag valt att gå igenom praxis från både hovrätter och SCC:s skiljedomsinstitut, med syfte att utreda vilka omständigheter som bedöms utgöra förtroendskadliga förhållanden i praktiken. I denna del har jag även valt att föra en löpande analys genom att tillföra egna kommentarer och reflektioner vid genomgången av praxis. Detta tillvägagångssätt kan beskrivas som en mer problem- och intresseorienterad ansats där jag inte enbart har fokuserat på gällande rätt utifrån hur en särskild rättsregel är formulerad utan också tittat på hur de aktuella rättsreglerna tillämpas samt vilka konsekvenser tillämpningen kan tänkas få.¹⁵

Regler om skiljeförfarande och tolkning av omständigheter som kan anses påverka skiljemannens opartiskhet har diskuterats i doktrin. Det saknas dock särskilda verk om just opartiskhet i skiljeförfarande. Av denna anledning har jag använt mig av litteratur om allmän skiljedomsrätt. Här har framförallt Stefan Lindskogs 'Skiljeförfarande – en kommentar' och Lars Heumans 'Skiljemannarätt' varit centrala. Stefan Lindskog är före detta justitieråd och docent i civilrätt vid Stockholms universitet med mångårig erfarenhet av civilrätt och skiljeförfarande, Lars Heuman är professor i processrätt vid Stockholms universitet och erkänd författare. Trots att Heumans verk 'Skiljemannarätt' är från 1999 har jag bedömt den vara relevant för besvarandet av uppsatsens frågeställningar. Lindskog och Heumans verk har framförallt kompletterats med Finn Madsens 'Skiljeförfarande i Sverige' samt Johan Kvart och Bengt Olssons 'Tvistemål genom skiljeförfarande'.

På grund av att skiljeförfaranden ofta har en internationell prägel har jag även använt mig av vissa internationella källor. Framförallt har jag använt mig av IBA:s riktlinjer, som är välkänd för många praktiserande skiljemän världen över. Riktlinjerna är framtagna av International Bar Association (IBA) med syfte att ha enhetliga regler om förtroendskadliga förhållanden världen över. Även om dessa inte utgör svensk rätt har jag valt att beröra

¹⁵ Se exempelvis resonemanget i Westberg (1992) s. 436 ff.

riktlinjernas innehåll och hur de bedömts i svensk rätt. Dessutom har jag använt mig av 'Redfern and Hunter on International arbitration' för att framföra ytterligare aspekter kring invändningar mot skiljemäns opartiskhet.

När det gäller frågan om opartiskhet i domstol har framförallt Peter Fitgers kommentar till rättegångsbalken samt Eva Tibys 'Domarjäv' använts. Gällande EKMR och dess betydelse har jag använt mig av Hans Danelius 'Mänskliga rättigheter i europeisk praxis' samt Harris, O'Boyle och Warbicks 'Law of the european convention on the human rights'. Utöver dessa verk har jag kompletterat med annat material om Europakonventionen som jag har bedömt vara relevant. En stor del av materialet utgörs av doktrin, inte minst när det handlar om omständigheter som föranleder opartiskhet. På grund av detta har jag varit noggrann med att studera flera olika verk samt försökt presentera olika åsikter och ståndpunkter för att få en nyanserad bild.

Den 8 § LSF uttrycker att förtroendeskadliga förhållanden ska anses innebära 'omständigheter som kan rubba förtroendet för skiljemans opartiskhet och oberoende'. Det är oklart vad som innefattas i detta uttryck. En stor del av uppsatsen bygger på en granskning av hur detta rekvisit ska tolkas i samband med skiljeförfaranden. För att bedöma hur de åsikter och tankar som förts fram i förarbeten och doktrin stämmer överens med den praktiska tillämpningen har jag därför valt att lägga en stor del av arbetets innehåll på en genomgång av praxis. Eftersom skiljedomar klandras i hovrätten har jag valt att göra en genomgång av skiljedomar klandrade mellan åren 2000-2020. Eftersom jag endast utreder frågan om opartiskt dömmande har jag fått göra ett visst urval av praxis. Urvalet har baserats på särskilda kriterier som jag ställt upp med ambitionen att finna de mest ändamålsenliga domarna för mitt arbete. I mitt urval har jag gått igenom alla klanderdomar mellan nämnda år där en första gallring har gjorts utifrån de fall när en part åberopat klandergrunden att en eller flera skiljemän inte agerat opartiskt under skiljeförfarandet, 34 § 1 st. 6 p. (alternativt 5 p. enligt tidigare lydelse) LSF. Klanderdomar där part inte har åberopat 34 § 1 st. 6 p. (alt. 5 p. i äldre lydelse av LSF) lagen om skiljeförfarande har inte granskats.

Efter första gallringen har jag enbart valt att beröra klanderdomar där domstolen utfärdat stämning samt gjort en materiell prövning av invändningen. Således har exempelvis tredsdomar eller ogillanden utan utfärdad stämning inte beaktats. Av de domar där rätten gjort en prövning har jag valt att redogöra för de klanderdomar där invändningen baserats på en skiljemans personliga koppling till de olika processsubjekten. Med en personlig koppling har jag avsett omständigheter som baseras på en skiljemans tidigare arbetsuppgifter, anställning eller relationer till parterna. Ett sådant exempel är sådant som i dagligt tal kallas för 'byråjäv' och som aktualiseras när skiljemannen samtidigt är advokat och därmed kan ha kopplingar till parterna eller ombud genom byrån.¹⁶

Eftersom invändningar mot en skiljemans opartiskhet även kan göras under ett pågående skiljeförfarande har jag även tittat på bedömningen av sådana invändningar.¹⁷ Om skiljenämnden ogillar en sådan invändning¹⁸ om opartiskhet har en part möjlighet att överpröva detta hos tingsrätten enligt 10 § 3 st. LSF. Någon relevant praxis har dock inte kunnat hittas från dessa avgöranden gällande vilka omständigheter som ska anses föranleda förtroendskadliga förhållanden. Vid institutionella förfaranden kan en invändning om opartiskhet istället göras hos det aktuella institutet. SCC är det ledande skiljedomsinstitutet i Sverige och jag har därför valt att även undersöka beslut där institutet har haft att bedöma en parts invändning om att det föreligger ett förtroendskadligt förhållande i relation till en enskild skiljeman eller skiljenämnden. Dessa beslut finns tillgängliga på SCC:s hemsida.¹⁹ Det ska dock nämnas att SCC:s beslut sällan innehåller några motiveringar till besluten, vilket givetvis resulterar i en viss osäkerhet kring institutets resonemang. Omständigheterna kring besluten bygger således på den information som parterna framfört i processen. Jag har dock bedömt att dessa invändningar ger ytterligare en aspekt till uppsatsen, även om jag är

¹⁶ Se exempelvis Runesson s. 947 f. som använder sig av begreppet byråjäv.

¹⁷ 10 § LSF.

¹⁸ Enligt 2 § LSF är det skiljenämnden själva som prövar en invändning mot opartiskhet under förfarandets gång.

¹⁹ Besluten går att finna på www.sccinstitute.se under 'Digitalt bibliotek' och 'Artiklar'.

medveten om den försiktighet som får iakttas på grund av beslutens begränsade information.

1.6 Disposition

Efter uppsatsens inledande kapitel, där uppsatsämnet presenteras och syfte och frågeställningar introduceras, följer en introduktion till skiljeförfarandet som tvistlösningsform i kapitel två. Kapitlet innehåller en grundläggande redogörelse för skiljeförfarandets historik och bakgrund samt dess särskilda kännetecken. Dessutom görs en översiktlig redogörelse för den grundläggande rätten till en rättvis rättegång och att bli bedömd av en opartisk och oavhängig domstol. I det tredje kapitlet redogörs för reglerna i lagen om skiljeförfarande när det gäller skiljemännens opartiskhet. I detta kapitel behandlas vad som avses med olika förtroendeskadliga förhållanden samt de möjligheter parterna har att göra invändningar om sådana förhållanden under och efter förfarandet. Därefter redogörs för SCC:s skiljedomsregler och IBA:s riktlinjer i kapitel fyra.

I uppsatsens femte kapitel redovisas och analyseras olika bedömningar av skiljemännens opartiskhet i praktiken. I kapitel sex kommer ett jämförande avsnitt om rättegångsbalkens regler om domares opartiskhet i domstolsprocessen. I kapitlet behandlas även viss praxis i syfte att diskutera och analysera hur bedömningarna i rättsfallen förhåller sig till bedömningarna i rättsfall om skiljemän. Slutligen ska uppsatsens frågor besvaras i en sammanfattande analys, kapitel sju. Följaktligen består uppsatsens fyra första kapitel av en mer deskriptiv del, medan kapitel fem och sex till viss del innehåller en löpande analys. Det sista kapitlet består av analys och slutsatser.

2 Skiljeförfarande som tvistlösningsform

2.1 Tvistlösning och rätten till rättvis rättegång

Den 1 januari 1995 inkorporerades EKMR i svensk rätt.²⁰ I samband med att EKMR blev svensk lag upptogs även en bestämmelse i regeringsformen (RF) om att lag eller annan föreskrift inte får meddelas i strid med EKMR.²¹ Konventionen syftar till att skydda grundläggande rättigheter för medborgare i konventionens medlemsländer och sätter således den yttersta gränsen för innehållet i den nationella rätten.²² En av dessa rättigheter är rätten till en rättvis rättegång som återfinns i konventionens artikel 6.1. Enligt artikeln ska var och en, vid prövningen av hans civila rättigheter och skyldigheter, vara berättigad en rättvis och offentlig förhandling inom skälig tid och inför en oavhängig och opartisk domstol, som upprättats enligt lag.²³ Det är följaktligen en grundläggande rättighet att kunna få en tvist prövad av en domstol. Därtill måste domstolsprövningen vara utformad så att den innehåller tillfredsställande rättssäkerhetsgarantier. Artikel 6 är den artikel i EKMR som prövats flest gånger i Europadomstolen, vilket har lett till att det finns en omfattande praxis gällande artikelns innebörd.²⁴

Det är möjligt att avstå från rätten till domstolsprövning, vilket är fallet när parter istället väljer att lösa en tvist genom skiljeförfarande. För att avståendet från domstolsprövning ska kunna godtas krävs att det inte strider mot något allmänt intresse samt att de grundläggande processuella rättssäkerhetsgarantierna är uppfyllda. Avståendet måste också bygga på

²⁰ Lag (1994:1219) om den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna.

²¹ 2 kap. 19 § RF.

²² Harris, O'Boyle & Warwick s. 4; Warnling-Nerep s. 235.

²³ Art. 6.1 EKMR.

²⁴ Danelius s. 146.

frivillighet från parterna.²⁵ På grund av de krav som ställs på en stats tillhandahållande av en rättvis rättegång bör undantag från domstolsprövning kräva lagstöd, vilket innebär att skiljeförfarande ansetts vara ett sådant undantag som godtagits av lagstiftaren.²⁶

Europadomstolen har i flertal domar uttalat att ett avstående från domstolsprövning till förmån för skiljeförfarande inte i sig strider mot artikel 6.1 EKMR samt att parter har rätt att ingå skiljeavtal till förmån för statlig domstolsprövning.²⁷ Europadomstolen har även fastslagit att parterna inte avstår från alla grundläggande rättssäkerhetsgarantier i artikel 6.1 enbart på den grund att de valt skiljeförfarande istället för domstolsprövning. Staten måste således säkerställa att parterna garanteras dessa grundläggande rättigheter genom någon form av övervakningsmekanism.²⁸ Artikel 6.1 gäller därmed i vissa delar även vid skiljeförfarande, även om det inte är helt klart vilka dessa delar är. I *Ashingdane mot Förenade Kungariket* uttalade Europadomstolen att vid en begränsning av rätten till domstolsprövning får inte själva kärnan i rättigheten urholkas.²⁹ Detta resonemang har förekommit i flertal domar, utan att Europadomstolen förtydligat innebörden av denna ”kärna”.³⁰

I artikel 6.1 EKMR framgår uttryckligen att rätten till domstolsprövning förutsätter en prövning inför en oavhängig och opartisk domstol. Denna rättssäkerhetsgaranti gäller oavsett om parterna avtalat om att lösa tvisten i ett skiljeförfarande istället för domstolsförfarande, kravet på oavhängighet är nämligen grundläggande när det kommer till huruvida ett alternativt

²⁵ Danelius s. 196 f. För vidare läsning om möjligheten att avstå domstolsprövning hänvisas till Lotta Maunsbachs avhandling ”Avtal om rätten till domstolsprövning. Processuella överenskommelsers giltighet i svensk rätt”.

²⁶ Lindskog s. 63.

²⁷ Jakob Boss Sohne KG mot Tyskland (mål nr. 18479/91), beslut den 02.12.1991; Nordström-Janzon mot Nederländerna (mål nr. 28101/95), beslut den 27.11.1996; Souvaniemi mot Finland (mål nr. 31737/96), beslut den 23.02.1999.

²⁸ Souvaniemi mot Finland, (mål nr. 31737/96) beslut den 23.02.1999.

²⁹ *Ashingdane mot Förenade Kungariket* (mål nr. 8225/78), beslut den 28.05.1985, p. 57.

³⁰ Jfr exempelvis *Fayed mot Förenade Kungariket* (mål nr. 17101/90), beslut den 07.04.1993, p. 71, 76; *Fogarty mot Förenade Kungariket* (mål nr. 37112/97), beslut den 21.11.1997, p. 33.

tvistlösningsorgan ska anses utgöra en domstol.³¹ Det får inte finnas något tvivel om domstolens opartiskhet och oavhängighet, vilket har uttryckts med termen ”justice must not only be done, it must also be seen to be done”.³² Detta ställer krav på att domaren inte enbart ska vara opartisk och oberoende i subjektiv mening, utan även i en objektiv mening. EKMR ställer således krav på att ett förfarande vid skiljenämnd uppfyller kravet på en opartisk och oberoende beslutsfattare.³³

2.2 Valet av skiljeförfarande som tvistlösningsform

Världen över finns en utbredd användning av privata tvistlösningsformer. Det särskiljande för dessa former är att parterna själva ges möjlighet att anpassa förfarandet efter den enskilda tvisten.³⁴ Skiljeförfarande är en av de privata tvistlösningsmetoder som förekommer i stor utsträckning.

Skiljeförfarandet påminner mest om den statliga rättskipningen och används ofta inom näringslivet och vid internationella tvister.³⁵ Tvistlösningsformen baseras på ett avtal där parterna kommit överens om att tvister ska lösas genom skiljeförfarande istället för domstolsprövning och bygger alltså på principen om avtalsfrihet. Lagstiftaren har ansett att parter som tillåts avtala om olika mellanhavanden även bör tillåtas avtala om vem som ska lösa tvister beträffande avtalet.³⁶

Det kan finnas flera olika anledningar till att parterna väljer bort domstol som tvistlösningsform. Några av dessa aspekter kan vara kontroll över konfliktlösningen, tidsaspekten, kostnadsaspekten samt behovet av en resultateffektiv konfliktlösning.³⁷ Just skiljeförfarandets popularitet brukar förklaras med att skiljeförfarandet ger parterna möjlighet att välja domare

³¹ Lithgow m.fl mot Förenade Kungariket (mål nr. 006/80; 9262/81; 9263/81; 9265/81; 9266/81; 9313/81; 9405/81), beslut den 08.07.1986, p. 201.

³² Delcourt mot Belgien (mål nr. 2689/65), beslut den 17.01.1970, p. 31.

³³ Harris, O’Boyle & Warwick s. 446.

³⁴ Westberg & Maunsbach s. 10.

³⁵ Prop. 1998/99:35 s. 35; Westberg & Maunsbach s. 52.

³⁶ Prop. 1998/99:35 s. 39.

³⁷ Linskog s. 42 f.; Westberg & Maunsbach s. 20 ff.

som de har förtroende för, att skiljeförfarandet är tidseffektivt, parterna kan avtala om handläggningen och att förfarandet är icke-offentligt.³⁸

2.3 Skiljeförfarandet i svensk rätt

Skiljeförfarandet har kommit att bli en viktig tvistlösningsform när det gäller kommersiella tvister och har blivit alltmer utbrett sedan mitten av 1900-talet.³⁹ Skiljeförfarandet har emellertid funnits under lång tid och är inte någon ny företeelse. Det går att hitta bestämmelser redan från 1300-talet där liknande förfarande omnämns. Det saknades dock någon egentlig lagstiftning fram till slutet på 1800-talet.⁴⁰ Under 1800-talet diskuterades olika förslag till reglering av skiljemän, men det var först år 1887 som den första lagstiftningen infördes.⁴¹ Då denna lag ansågs innehålla olika brister, exempelvis genom att parterna kunde utnyttja kryphål i lagen till att obstruera förfarandet, kom så småningom en helt ny lag genom lag (1929:145) om skiljemän.⁴² Denna gällde fram till den nuvarande lagen (1999:116) om skiljeförfarande som trädde ikraft 1999.⁴³

Vid skiljeförfaranden med säte i Sverige är det LSF som sätter yttersta ramen för förfarandet. Även om skiljeförfarandet till största del bygger på avtalsfrihet har reglering om vissa grundläggande rättssäkerhetsgarantier ansetts nödvändig från lagstiftarens sida. Genom vissa grundläggande regler tillgodoses att parterna inte får en försvagad rättssäkerhet samtidigt som det tillgodoser en hög kvalitet på skiljeförfarandet som tvistlösningsform.⁴⁴ Lagstiftningen innebär även ett erkännande till skiljeförfarandet som tvistlösningsform. I flera länder åtnjuter skiljeförfarandet i princip samma ställning som den inhemska domstolsprocessen.⁴⁵ I svensk rätt märks detta bland annat genom att skiljedomen till exempel är verkställbar samt får verkan som processhinder.⁴⁶ Sverige har dessutom ratificerat New York-

³⁸ Prop. 1998/99:35 s. 40.

³⁹ SOU 2015:37 s. 85.

⁴⁰ Kvarn & Olsson s. 16 f.

⁴¹ Lag om skiljemän den 28 oktober 1887.

⁴² Prop. 1998/99:35 s. 32 f.; Kvarn & Olsson s. 18 f.

⁴³ Lag (1999:116) om skiljeförfarande.

⁴⁴ Prop. 1998/99:35 s. 41.

⁴⁵ Westberg & Maunsbach s. 52.

⁴⁶ 3 kap. 1 § 4 p. UB; 10 kap. 17 a § RB; 4 § LSF; Heuman (1999) s. 662 f.

konventionen, en internationell reglering som innebär att en utländsk skiljedom ska verkställas oberoende av var den är meddelad och vilken jurisdiktion parterna tillhör.⁴⁷ Detta innebär att internationella parter har möjlighet att verkställa skiljedomen i andra länder än i det land den meddelats. I Sverige kan man därför verkställa en skiljedom meddelad utomlands, samtidigt som internationella parter kan verkställa en svensk skiljedom i andra länder.⁴⁸

När parter väljer att avtala om att tvister ska lösas genom skiljeförfarande kan de välja ett institutionellt skiljeförfarande eller ad hoc. Ett skiljeförfarande ad hoc sker i enlighet med lagreglering som utgångspunkt. Institutionella skiljeförfaranden sker inom ramen för ett skiljedomsinstituts regler och medverkan.⁴⁹ Skiljedomsinstitut finns världen över och bedriver sin verksamhet genom att administrera skiljeförfaranden. Till exempel finns Stockholms Handelskammars Skiljedomsinstitut, London Court of Arbitration och International Court of Arbitration of the International Chamber of Commerce.⁵⁰ Skiljedomsinstitutens regelverk kompletterar den lagstiftning som finns genom att exempelvis ha mer detaljerad reglering kring handläggningen. I vissa avseenden ersätter regelverket även LSF:s regler, i den mån det är tillåtet.⁵¹ Vid bedömningen av skiljemannens opartiskhet kan det därför få betydelse huruvida parterna valt ett institutionellt förfarande eller ett ad hoc-förfarande, eftersom det institutionella förfarandet bedöms utifrån ytterligare regelverk.⁵²

⁴⁷ Art. 3 Konvention om erkännande och verkställighet av utländska skiljedomar, 10 juni 1958.

⁴⁸ Kvant & Olsson s. 19.

⁴⁹ Heuman (1999) s. 22 f.

⁵⁰ Öhrström s. 64 f.

⁵¹ Öhrström s. 54.

⁵² Jfr. Öhrström s. 54 f.

3 Regler om opartiskhet enligt lagen om skiljeförfarande

3.1 Behörighetskrav för skiljemän

I ett skiljeförfarande är skiljenämndens främsta uppgift att för parternas räkning avgöra en tvist. Skiljenämnden ska dessutom handlägga tvisten ändamålsenligt, snabbt och opartiskt.⁵³ Detta innebär att skiljemännen har processuella skyldigheter och befogenheter i processen. Det finns allmänna behörighetsvillkor som gäller för att kunna bli utsedd till skiljeman. I 7 § LSF framgår att ”var och en som råder över sig själv och sin egendom kan vara skiljeman”. I förarbetena har dessa krav motiverats med att skiljemän bör kunna ta hand om sig själva och sin egendom för att anses lämplig för uppdrag som skiljeman. Vid bristande mental hälsa eller låg ålder som innebär att en person inte uppfyller kraven i 7 § LSF anses inte personen lämplig för uppdrag som skiljeman. Skiljemannen måste därför vara myndig och får varken stå under förvaltarens eller vara försatt i konkurs. Reglerna är emellertid minimikrav, vilket innebär att parterna fritt får besluta om vilka övriga krav som ställs på skiljemännen.⁵⁴ Exempelvis kan parterna kräva att skiljemannen ska ha viss utbildning eller kompetens inom något särskilt område för att välja denne som skiljeman.⁵⁵

3.2 Kravet på opartiskhet och oberoende

Utöver de allmänna behörighetsvillkoren ska även skiljemannen vara opartisk och oberoende. Detta anses vara ett fundamentalt krav i ett skiljeförfarande och syftar till att skydda rättskipningens objektiva handhavande samt att i så hög utsträckning som möjligt garantera opartiska skiljemän.⁵⁶ Kravet på skiljemännens opartiskhet och oberoende finns i 8 § LSF som har följande lydelse:

⁵³ Heuman (1999) s. 216.

⁵⁴ Prop. 1998/99:35 s. 79 ff.

⁵⁵ Prop. 1998/99:35 s. 81.

⁵⁶ 8 § LSF. Se även Madsen s. 117; Cars, Lag om skiljeförfarande (1999:116) kommentar till 8 §.

”En skiljeman ska vara opartisk och oberoende.

En skiljeman ska på yrkande av en part skiljas från sitt uppdrag, om det finns någon omständighet som kan rubba förtroendet för skiljemannens opartiskhet eller oberoende. En sådan omständighet ska alltid anses föreligga

1. om skiljemannen själv eller någon närstående till skiljemannen är part eller annars kan vänta beaktansvärd nytta eller skada av tvistens utgång,
2. om skiljemannen eller någon närstående till skiljemannen är ledamot av styrelsen för ett bolag eller någon annan sammanslutning som är part eller annars ställföreträdare för en part eller för någon annan som kan vänta beaktansvärd nytta eller skada av tvistens utgång,
3. om skiljemannen som sakkunnig eller annars har tagit ställning i tvisten eller hjälpt en part att förbereda eller utföra sin talan i tvisten, eller
4. om skiljemannen har mottagit eller förbehållit sig ersättning i strid med 39 § andra stycket.”

Kravet på oberoende lades till vid en revidering av LSF under 2018, tidigare framgick det endast att skiljemannen skulle vara opartisk. Enligt förarbetena innebar tillägget inte någon ändring i sak, eftersom det vid LSF:s införande ansågs att termen opartisk även innefattade termen oberoende.⁵⁷ Ett av syftena med revideringen var dock att göra LSF mer lättillgänglig för internationella aktörer. Eftersom både termen opartisk och oberoende används i internationella sammanhang ansågs det önskvärt att förtydliga att det i svensk lagstiftning ställs krav på att skiljemannen ska vara både

⁵⁷ Prop. 2017/18:257 s. 29; Prop. 1998/99:35 s. 82.

opartisk och oberoende.⁵⁸ Till skillnad från de regler som gäller domare i domstol har det inte ansetts lämpligt att använda ordet jävsregler.

Anledningen till detta angavs vara att det kan finnas omständigheter som utgör hinder i ena situationen, men inte för den andra. Det ansågs istället mer ändamålsenligt att tala om omständigheter som kan rubba förtroendet för skiljemannens opartiskhet. Det konstaterades även att modellagen inte använde sig av begreppet, vilket också ansågs tala för förslaget att istället använda sig av opartiskhet och oberoende.⁵⁹

Regeln i 8 § är alltså uppbyggd genom en mer allmän del i första och andra stycket som ställer kravet på skiljemannens opartiskhet. Denna del kallas för generalklausulen. Generalklausulen följs av exempelsituationer, som är avsedda att visa omständigheter som alltid innebär att förtroendet för skiljemannens opartiskhet anses rubbat.⁶⁰ Det är inte meningen att exemplen ska anses uttömmande, ett förtroendeskadligt förhållande kan även ligga utanför exempelsituationerna och bedöms då utifrån generalklausulen.⁶¹

Vid en invändning mot opartiskhet i enlighet med generalklausulen får en bedömning göras från fall till fall om omständigheten kan sägas rubba förtroendet för skiljemannens opartiskhet. Kravet på opartiskhet innebär att skiljemanden ska agera utan hänsyn till parternas processintresse när denne utför sitt uppdrag, samt vara fristående i förhållande till parterna och saken.⁶² Eftersom opartiskhet tar sikte på skiljemannens inställning till tvisten och parterna, krävs att skiljemanden uttryckt att denne är partisk eller att det föreligger yttre omständigheter som innebär att det finns risk för att skiljemanden inte kan avgöra saken opartiskt.⁶³ I detta hänseende har Europadomstolen gjort skillnad på subjektiv och objektiv opartiskhet. En domstol presumeras dock vara opartisk till dess att det finns ”proof to the contrary”.⁶⁴ Således är det oftast objektiv opartiskhet som blir föremål för

⁵⁸ Prop. 2017/18:257 s. 29.

⁵⁹ Prop. 1998/99:35 s. 82; SOU 1994:81 s. 114 f.

⁶⁰ 8 § 2 st. 1-4 p. LSF; Prop. 1998/99:35 s. 82 ff.

⁶¹ Prop. 1998/99:35 s. 84; Madsen s. 124.

⁶² Lindskog s. 448.

⁶³ Lindskog s. 449; Heuman (1999) s. 240; Madsen s. 120.

⁶⁴ Hauschildt mot Danmark (mål nr. 10486/83), beslut den 24.05.1989, p. 47.

invändning, det vill säga sådant som baseras på yttre omständigheter som enligt en utomstående kan rubba förtroendet för domarens opartiskhet.⁶⁵

Vid sådana yttre omständigheter talas om ”förtroendskadliga förhållanden”. Det innebär att förhållandet skadar eller riskerar att skada förtroendet för skiljemannens förmåga eller vilja att vara opartisk.⁶⁶ Sådana förtroendskadliga förhållanden bör vara diskvalificerande eftersom de inte bara riskerar att skiljemannen inte står fri i förhållande till parterna eller saken, utan även riskerar att minska förtroendet för skiljeförfarandet som tvistlösningsform.⁶⁷ Om skiljemannen faktiskt klarar att agera opartiskt saknar därför betydelse.⁶⁸ I ett rättsfall från 1981 har HD uttalat att det ”självfallet [är] angeläget att jävsregler noggrant iakttas och att de tillämpas på sådant sätt att en domare eller skiljeman som omfattas av en sådan regel inte får delta i en rättegång eller ett skiljeförfarande, även om i det särskilda fallet anledning saknas att anta att han vid handläggningen eller avgörandet av målet skulle låta sig påverkas av sitt förhållande till den ena parten”⁶⁹. HD klargjorde även att kravet inte minst måste ställas högt på skiljemän, eftersom fel i bevisvärdering eller rättstillämpning inte ger parterna möjlighet att överklaga. HD gav även uttryck för att om en omständighet undantagslöst grundar jäv enligt RB:s regler, finns det ingen anledning att tillämpa reglerna på det vis att omständigheten inte skulle diskvalificera en skiljeman.⁷⁰

Vid bedömningen av om förtroendskadliga förhållanden föreligger i ett aktuellt fall ska en helhetsbedömning göras. Innebörden av detta är att flera omständigheter sammantaget kan innebära att ett förtroendskadligt förhållande föreligger, även om omständigheterna var för sig inte ensamt anses kunna innebära att ett förtroendskadligt förhållande föreligger. På motsvarande sätt kan en omständighet, som ensamt anses kunna innebära ett

⁶⁵ Sandgren s. 709.

⁶⁶ Lidskog s. 449 samt not. 1768.

⁶⁷ Lidskog s. 450.

⁶⁸ Lidskog s. 454.

⁶⁹ NJA 1981 s. 1205.

⁷⁰ NJA 1981 s. 1205.

förtroendskadligt förhållande, vägas upp av andra omständigheter som leder till att det inte föreligger något förtroendskadligt förhållande.⁷¹

Kraven på skiljemännen är samma för alla skiljemän oavsett om det handlar om en partsutsedd skiljeman eller ordföranden som dessa två utsett tillsammans.⁷² I svensk rätt förefaller det vara närmast självklart att båda parter bör kunna ställa samma krav på samtliga skiljemän.⁷³

3.3 Förtroendskadliga förhållanden på grund av skiljemannens personliga kopplingar

3.3.1 Likartade tvister

Eftersom uppsatsens syfte är att utreda vilka personliga kopplingar som kan få betydelse för skiljemannens opartiskhet ska följande avsnitt redogöra för hur sådana kopplingar tolkats och bedömts av framförallt lagstiftare och i doktrin. Som nämnt i det inledande kapitlet avses här kopplingar som rör skiljemannen och processsubjekt, så som att skiljemannen tidigare deltagit i liknande rättsfrågor eller genom den advokatbyrå som denne arbetar på. Dessa kopplingar är alla sådana som får bedömas inom ramen för generalklausulen i 8 § 1 st. LSF. I de följande avsnitten har jag delat upp kopplingarna efter olika kategorier där jag förklarar och exemplifierar vilka situationer som jag innefattar i begreppet personliga kopplingar. Hur dessa personliga kopplingar har bedömts i praxis kommer att behandlas nedan i kapitel fem.

Ett sätt som en personlig koppling kan aktualiseras genom är om skiljemannen tidigare har varit delaktig i likartade tvister, exempelvis om denne tidigare suttit i en skiljenämnd där samma rättsfrågor aktualiseras, eller om skiljemannen på något annat sätt uttryckt en åsikt i ämnet som aktualiseras i tvisten. Enligt Heuman kan förtroendskadliga förhållanden inte anses föreligga när en skiljeman i exempelvis ett litterärt verk av något

⁷¹ Lindskog s. 457.

⁷² Madsen s. 121; Lindskog s. 455.

⁷³ Prop. 1998/99:35 s. 82; Lindskog s. 455 not 1804.

slag har givit uttryck för en åsikt i en rättsfråga som är aktuell i tvisten. Inte heller om skiljemannen tidigare har tagit ställning i en rättsfråga i en annan tvist kan ett förtroendeskadligt förhållande anses föreligga.⁷⁴ Det är dock viktigt att särskilja dessa situationer från det presumtionsfall som återfinns i tredje punkten; att den som hjälpt till att utforma talan eller annars tagit ställning i tvisten inte kan vara skiljeman. Den som uttalat sig om en specifik tvist bör vara förhindrad att delta i avgörandet, oavsett om uttalandet gjorts som sakkunnig eller ej.⁷⁵ Av denna anledning kan en tillfrågad skiljeman försätta sig i en situation där en förtroendeskadlig situation uppstår, om denne på något vis hamnar i en diskussion om saken eller handläggningen av skiljeförfarandet med en part som frågar om skiljemannen skulle kunna åta sig ett uppdrag.⁷⁶ Detsamma gäller om skiljemannen inför utnämmandet diskuterar potentiella rättsfrågor som skulle kunna aktualiseras i tvisten.⁷⁷

I internationella skiljeförfaranden har skiljemän inte ansetts uppfylla krav på opartiskhet efter att en part har gjort en invändning mot att skiljemannen, samtidigt som denne innehade uppdraget som skiljeman, agerade som ombud i en annan tvist som gällde likartade frågor. Dessa tvister rörde dock specifika investeringstvister och det kan ifrågasättas om frågan överhuvudtaget kan bli aktuell i rena kommersiella tvister där tillämplig lag, omständigheterna och rättsfrågorna ofta är unika samt där skiljeförfarandet sker utan offentlighet.⁷⁸ I normala fall bör en skiljemans roll som ombud i en likartad tvist inte medföra något förtroendeskadligt förhållande. För att ett förtroendeskadligt förhållande ska föreligga bör i sådant fall krävas att omständigheterna i det enskilda fallet talar för det, exempelvis genom att ”den aktuella rättsfrågan är entydigt definierad, oklar och av central betydelse i både skiljeförfarandet och den pågående saken”.⁷⁹

⁷⁴ Heuman (2020) s. 40.

⁷⁵ SOU 1994:81 s. 117.

⁷⁶ Madsen s. 119; Redfern, Hunter m.fl. s. 277.

⁷⁷ Hobér s. 157.

⁷⁸ Redfern, Hunter m.fl. s. 274 ff.

⁷⁹ Lindskog s. 464.

3.3.2 Särskilt om kopplingar på grund av advokatbyrå

Flera skiljemän arbetar som advokater vid advokatbyråer. På grund av detta kan en skiljeman som är verksam som advokat ha ett flertal kopplingar till exempelvis parten genom advokatbyråns verksamhet. Kopplingar genom advokatbyrån kan aktualiseras på många olika sätt. Som utgångspunkt är det olämpligt för en skiljeman att delta i ett skiljeförfarande om denne tillhör samma advokatbyrå som något av partsombuden.⁸⁰ Kutym har därför varit att svenska advokater avböjer uppdrag som skiljemän om advokaten själv eller någon annan på dennes byrå företräder någon av parterna i tvisten i ett pågående uppdrag. Om advokatbyrån haft tidigare uppdrag för någon av parterna kan denna omständighet också medföra att skiljemannen anses vara förhindrad att åta sig uppdraget som skiljeman. Att uppdragen avslutats nyligen eller att uppdragen haft anknytning till den aktuella skiljetvisten är omständigheter som talar för att ett förtroendeskadligt förhållande i sådant fall kan föreligga, fastän uppdragen är avslutade.⁸¹

Man kan troligtvis utgå från att den verksamhet som skapar ett förtroendeskadligt förhållande för en advokat på advokatbyrån, även skapar ett förtroendeskadligt förhållande hos övriga advokater på samma byrå.⁸² I doktrin har dock tankar väckts kring att en advokat ändå skulle kunna tänkas vara behörig att åta sig ett uppdrag som skiljeman för en part, fastän det föreligger ett förtroendeskadligt förhållande för en annan advokat på samma advokatbyrå. Faktorer som skulle kunna leda till en sådan bedömning är exempelvis att advokaterna arbetar på två olika kontor eller att advokaterna saknar en ekonomisk intressegemenskap med varandra.⁸³

⁸⁰ Redfern, Hunter m.fl. s. 271.

⁸¹ Madsen s. 120.

⁸² Lindskog s. 459.

⁸³ Lindskog s. 458 f. Som en jämförelse kan nämnas att brittiska så kallade barristers som arbetat vid samma kammare har ansetts ha en sådan koppling till varandra att detta lett till att ett förtroendeskadligt förhållande har uppkommit. Detta trots att dessa barristers egentligen inte anses ha ett sådant nära samröre med varandra som advokater på advokatbyråer. Att parterna inte varit bekanta med det brittiska systemet och att skiljemannen underlåtit att upplysa om omständigheten var dock något som fick betydelse för denna bedömning, se exempelvis Hrvatska Elektroprivreda m.fl. mot Slovenien.

3.3.3 Tidigare uppdrag av samma ombud eller part

Ytterligare ett sätt som personliga kopplingar kan uppstå på är om en skiljeman i ett skiljeförfarande tidigare har haft flera uppdrag där denne blivit utnämnd av samma part, eller av parter med samma ombud. Antal utnämningarna av en part eller advokatbyrå samt om detta ska medföra att ett förtroendeskadligt förhållande föreligger är något som har diskuterats de senaste åren.⁸⁴ I doktrin har uttalats att om en skiljeman blivit utnämnd av ett och samma ombud ett flertal gånger kan det leda till ett slags beroendeförhållande. Ett sådant beroendeförhållande skulle kunna innebära att ett förtroendeskadligt förhållande har uppkommit mellan skiljemannen och ombudet.⁸⁵ Det är inte heller lämpligt att en skiljeman har en finansiell relation med något av ombuden i ett skiljeförfarande. Det skulle kunna tänkas att ett sätt för en skiljeman att utveckla en sådan finansiell relation är genom att skiljemannen får ett väsentligt antal av upprepade uppdrag som skiljeman av en och samma advokatbyrå.⁸⁶

3.3.4 Personliga relationer

I detta avsnitt finns de övriga kopplingar som innebär att skiljemannen har någon form av koppling till part eller annan genom sin relation till dessa, utan att det ligger inom ramen för en koppling till advokatbyrån eller tidigare uppdrag. Om en skiljeman och part har en nära anknytning till varandra kan ett förtroendeskadligt förhållande enligt generalklausulen föreligga mellan dessa.⁸⁷ Så kan exempelvis vara fallet om skiljemannen har en ledande ställning inom ett företag och utövar betydande inflytande på företagets verksamhet.⁸⁸ Hovrätten har ansett en skiljeman jävig då denne tidigare har varit ställföreträdare och ägt aktier i det bolag som var part i tvisten.⁸⁹ Att skiljemannen befinner sig i någon form av beroendeställning till parten kan också vara en sådan nära anknytning som föranleder ett

⁸⁴ Hobér s. 167.

⁸⁵ Heuman (2020) s. 40.

⁸⁶ Redfern, Hunter m.fl. s. 271.

⁸⁷ Lindskog s. 459.

⁸⁸ Heuman (1999) s. 242.

⁸⁹ RH 1991:15.

förtroendskadligt förhållande. En sådan beroendeställning kan vara att skiljemannen är skuldsatt till parten eller avlönad av densamma.⁹⁰

Utöver nära anknytning som beskrivits ovan kan det vara svårt att ställa upp tydliga kriterier eller tumregler för när en personlig relation mellan en skiljeman och någon av parterna är sådan att denna relation skulle anses ge upphov till ett förtroendskadligt förhållande. Det är troligtvis inte tillräckligt att en part och skiljeman är bekanta med varandra för att ett förtroendskadligt förhållande ska föreligga, utan det krävs något ytterligare. Alternativt krävs det att bekantskapen är av så ingående natur att den svarar mot vad som gäller i ett närstående förhållande, exempelvis att bekantskapen innebär ett ”frekvent och otvunget umgänge” mellan skiljemannen och någon av parterna.⁹¹

En skiljeman bör trots detta undvika att ha kontakt med en part utanför handläggningen av skiljeförfarandet. Sådana kontakter riskerar att medföra misstankar hos motparten, även om samtalet inte har berört den aktuella tvisten. Motparten skulle exempelvis kunna tro att den andra parten försökt påverka hur skiljemannen ska agera i tvisten. Dessutom kan yttre förutsättningar medföra att förtroendskadligt förhållande uppstår genom en viss kontakt. Ett sådant exempel som nämnts är om en skiljeman skulle äta middag och dricka alkohol tillsammans med en part. Sådana omständigheter anses vara både olämpliga och förtroendskadliga.⁹²

När det gäller personliga relationer mellan skiljeman och partsombud har i förarbetena förutsatts att förtroendskadliga förhållanden kan uppstå som följd av sådana relationer. En enkel lösning på ett sådant problem skulle kunna vara att den tillfrågade skiljemannen avstår från att tacka ja om dessa har en nära relation.⁹³ Emellertid har det inte ansetts rimligt att kräva att skiljemän och partsombud avstår från gemensamt deltagande på konferenser och liknande tillställningar, men att de då bör avhålla sig från att konversera

⁹⁰ Lindskog s. 460.

⁹¹ Lindskog s. 460 f.

⁹² Heuman (1999) s. 246.

⁹³ Madsen s. 121.

på tu man hand.⁹⁴ I ett litet land som Sverige är det även naturligt att yrkesverksamma skiljemän har en yrkesmässig bekantskap, något som inte medför ett förtroendeskadligt förhållande. Så kan däremot fallet bli om det istället föreligger en långvarig och djup vänskap mellan skiljemannen och ombudet.⁹⁵ Generellt sett bör bedömningen göras på motsvarande sätt som vid en bedömning mellan skiljeman och part. Däremot bör en viss ytterligare tolerans föreligga mot ett ombud eftersom denne står längre ifrån saken. Även en påtaglig ovänskap mellan skiljeman och partsombud skulle kunna utgöra ett förtroendeskadligt förhållande.⁹⁶

3.4 Upplyningsplikten

Reglerna om opartiskhet kompletteras med en så kallad upplysningsplikt, som innebär att skiljemannen måste uppge de omständigheter som skulle kunna innebära att ett förtroendeskadligt förhållande föreligger. Denna upplysningsplikt finns i 9 § LSF som stadgar följande:

”Den som ombeds att åta sig ett uppdrag som skiljeman skall genast uppge alla omständigheter som enligt 7 § eller 8 § kan tänkas hindra den vidtalade från att vara skiljeman. En skiljeman skall upplysa parterna och övriga skiljemän om sådana omständigheter så snart alla skiljemän har utsetts och därefter under skiljeförfarandet så snart skiljemannen har fått kännedom om någon ny omständighet.”

I förarbetena uttalades att det ”framstår som naturligt” att den tillfrågade skiljemannen rannsakar sig själv om denne känner till några omständigheter som kan rubba förtroendet för dennes opartiskhet. Skiljemannen ska också upplysa om sådana omständigheter även om dessa kommer till skiljemannens kännedom först efter att förfarandet har inletts.⁹⁷ Det är viktigt att skiljemannen gör de efterforskningar som krävs för att säkerställa

⁹⁴ Heuman (1999) s. 246.

⁹⁵ Heuman (1999) s. 243 f.

⁹⁶ Lindskog s. 461.

⁹⁷ Prop. 1998/99:35 s. 85.

att något förtroendeskadligt förhållande inte föreligger.⁹⁸ En skiljeman behöver även upplysa parterna om sådana omständigheter som inte nödvändigtvis skapar ett förtroendeskadligt förhållande, men som kan innebära att någon form av intressebindning föreligger mellan någon av parterna eller dess ombud.⁹⁹ Genom att upplysa om alla tänkbara eventuella kopplingar mellan skiljeman och part eller dess ombud minskar även risken för att skiljemannen i ett senare stadie blir anklagad av parterna för att inte vara opartisk och oberoende.¹⁰⁰ Om en skiljeman underlåter att informera om en tveksam omständighet kan underlåtenheten att upplysa om omständigheten medföra att omständigheten ska anses förtroendeskadlig. Det finns däremot inte någon sanktion eller liknande för underlåtenhet att informera om omständigheter.¹⁰¹

I praktiken fungerar det ofta så att en partsutnämnd skiljeman har ett informellt samtal med parten om eventuella omständigheter som skulle kunna vara viktiga för både parten och skiljemannen att vara medvetna om inför skiljeförfarandet. Om parten och skiljemannen konstaterar att det saknas hinder för uppdraget accepterar skiljemannen uppdraget. Därefter informerar skiljemannen formellt båda parterna om alla omständigheter som kan vara relevanta för parterna att känna till för att de ska kunna bedöma frågan om skiljemannens opartiskhet.¹⁰²

3.5 Tidpunkten för en invändning om skiljemans opartiskhet

Syftet med regleringen om opartiskhet och oberoende är bland annat att hindra att kostnader läggs ned på ett förfarande där det finns en potentiell risk att skiljedomen senare klandras. Strävan är därför att frågorna gällande skiljenämndens behörighet ska avklaras så tidigt som möjligt.¹⁰³ Om en part anser att det föreligger ett förtroendeskadligt förhållande efter att

⁹⁸ Heuman (1999) s. 247 f.

⁹⁹ Heuman (1999) s. 231 f.

¹⁰⁰ Redfern, Hunter m.fl. s. 255.

¹⁰¹ SOU 1994:81 s. 266; Heuman (1999) s. 231 f.

¹⁰² Redfern, Hunter m.fl. s. 255 f.

¹⁰³ Heuman (1999) s. 247 f.

skiljemannen har upplyst om olika omständigheter, ska denne göra en invändning mot skiljemannen. En sådan invändning måste göras inom 15 dagar från det att parten fick kännedom om omständigheten.¹⁰⁴ Om en invändning inte görs inom tidsfristen blir möjligheten att invända prekluderad.¹⁰⁵ Invändningen prövas av samtliga skiljemän i nämnden.¹⁰⁶ Ett bifallande beslut är slutligt och kan inte överklagas.¹⁰⁷ Om nämnden istället finner att det saknas skäl att bifalla partens invändning har parten möjlighet att överklaga beslutet hos tingsrätten. Det är upp till skiljenämnden att besluta om förfarandet ska fortgå under tiden tingsrätten meddelar sitt beslut eller om den ska vilandeförklara målet.¹⁰⁸

Oavsett om en omständighet skulle kunna medföra att ett förtroendskadligt förhållande uppkommer i förhållande till en skiljeman, kan parterna själva avgöra om de vill göra en invändning om detta. Parterna har alltså möjlighet att avstå från ett åberopande av förtroendskadliga förhållanden.¹⁰⁹ Väljer parten att inte göra en sådan invändning, trots vetskap om dessa omständigheter, kan parten inte senare välja att begära att skiljemannen ska skiljas från uppdraget på denna grund. Detta innebär att parterna kan komma överens om att utse partiska skiljemän. En förutsättning för detta är dock att parterna, när de väljer att acceptera skiljemannen, är medvetna om alla de omständigheter som hade kunnat innebära ett förtroendskadligt förhållande. Reglerna är tvingande på det vis att en part inte på förhand kan avstå att göra en invändning, utan det förutsätter att parten fått kännedom om den förtroendskadliga omständigheten.¹¹⁰

3.6 Klander av skiljedom

Ett syfte med skiljeförfarandet är att snabbt och kostnadseffektivt lösa en tvist mellan parterna. Det är därför viktigt att tvistlösningsmetoden inte följs

¹⁰⁴ 10 § 1 st. LSF.

¹⁰⁵ Heuman (1999) s. 249.

¹⁰⁶ 10 § 2 st. LSF.

¹⁰⁷ 10 § 3 st. LSF.

¹⁰⁸ 10 § 4 st. LSF; Heuman (1999) s. 252 f.

¹⁰⁹ Lindskog s. 453; Prop. 1998/99:35 s. 85.

¹¹⁰ Prop. 1998/99:35 s. 85.

av långdragna efterföljande processer.¹¹¹ Detta är även en av skiljeförfarandets viktigaste fördelar jämfört med ett ordinarie domstolsförfarande.¹¹² En meddelad skiljedom får därför inte överprövas på materiella grunder. Parter som har träffat ett avtal om skiljeförfarande som tvistlösningsmetod förutsätts ha valt bort möjligheten till överprövning av materiella frågor. Samtidigt är det av vikt att parterna har ett tillräckligt rättsskydd och kan angripa domar som tillkommit efter grova förfarandefel. Om sådana skiljedomar skulle stå fast utan några angripandemöjligheter skulle både skiljeförfarandets rykte och enskilda och allmänna intressen riskeras.¹¹³ Det är således viktigt att skiljemännen följer de grundläggande förfaranderegler som ligger till grund för parternas processuella rättssäkerhet, exempelvis rätten till en opartisk domare. Skulle skiljedomar stå fast trots att skiljenämnden begått grova förfarandefel skulle både förtroendet och användandet av skiljeförfarandet som tvistlösningsform riskera att minska.¹¹⁴

En skiljedom får därför klandras om en part efter förfarandet inser att det funnits omständigheter som riskerar att rubba förtroendet för skiljemannens opartiskhet och oberoende.¹¹⁵ Kraven på skiljenämndens opartiskhet ska vara lika högt ställda vid en klandertalan som vid en invändning under förfarandets gång.¹¹⁶ En sådan invändning förutsätter att inte invändningsrätten har prekluderats enligt 10 § 1 st. LSF. En part har inte heller rätt att åberopa en omständighet som parten genom att delta i förfarandet utan invändning eller på annat sätt får anses ha avstått från att göra gällande.¹¹⁷ En part som vill väcka en klandertalan ska göra detta inom två månader från det att skiljedomen meddelats.¹¹⁸

¹¹¹ SOU 1994:81 s. 169.

¹¹² SOU 2015:37 s. 119.

¹¹³ SOU 1994:81 s. 169.

¹¹⁴ Heuman s. 584.

¹¹⁵ 34 § 1 st. 6 p. LSF; Heuman s. 585.

¹¹⁶ Heuman s. 239 f.

¹¹⁷ 34 § 2 st. LSF.

¹¹⁸ 34 § 3 st. LSF.

4 Institutionella reglementen och annan reglering

4.1 Stockholms handelskammarens skiljedomsregler

Vid institutionella skiljeförfaranden genomförs skiljeförfarandet i enlighet med reglementet för det institut som parterna har avtalat ska handlägga eventuella tvister dem emellan. Dessa reglementen innehåller bland annat regler om hur förfarandet ska gå till. Lagen om skiljeförfarande är i stora delar dispositiv och institutionella reglementen ersätter och kompletterar därmed de dispositiva delarna av LSF.¹¹⁹

SCC har funnits sedan 1917 och har varit navet för institutionella skiljeförfaranden i Sverige sedan dess. SCC har blivit ett av de största skiljedomsinstituten i världen och administrerar omkring 200 skiljeförfaranden per år. Senaste versionen av SCC:s regelverk, SCC Arbitration Rules, trädde ikraft år 2017.¹²⁰ Mellan år 2016-2018 prövade SCC mer än 40 stycken ärenden där en part gjort en invändning mot någon eller några skiljemäns opartiskhet och mellan år 2013-2015 prövades 14 stycken sådana ärenden.¹²¹

SCC tillhandahåller administrativ service i samband med tvistlösning och består av en styrelse och ett sekretariat. SCC avgör inte tvister, utan ser istället till att administrera tvister i enlighet med SCC-reglerna och att informera om skiljedoms- och medlingsfrågor.¹²² SCC:s styrelse har som uppgift att fatta beslut om frågor som krävs i enlighet med SCC:s skiljedomsregler, bland annat vid invändning mot skiljemännens opartiskhet.¹²³ Enligt SCC:s skiljedomsregler ska varje skiljeman vara

¹¹⁹ Madsen s. 23 f.

¹²⁰ National Report Sweden (2020) in ICCA International Handbook on Commercial Arbitration s. 3.

¹²¹ Ipp, Caré & Dubeshka s. 9; Ipp & Burova s. 2.

¹²² 1 § Bilaga I SCC:s skiljedomsregler; 2 § Bilaga I SCC:s skiljedomsregler.

¹²³ 6 § Bilaga I SCC:s skiljedomsregler.

opartisk och oberoende, samt upplysa om de omständigheter som kan vara ägnade att rubba förtroendet för hans eller hennes opartiskhet eller oberoende.¹²⁴ Dessa omständigheter ska skickas in till SCC:s sekretariat i en bekräftelse som parterna får ta del av. Om det uppkommer några omständigheter under skiljeförfarandet som parterna bör känna till ska skiljemannen skriftligen informera parterna och övriga skiljemän om dessa omständigheten så fort omständigheten uppkommer.¹²⁵

Om en part anser att det föreligger omständigheter som kan rubba förtroendet för skiljemannens opartiskhet och oberoende får denne göra en invändning mot detta. I ett institutionellt förfarande skickas invändningen in skriftligen till SCC:s sekretariat senast 15 dagar efter att parten fått kännedom om omständigheten.¹²⁶ Detta utgör ett komplement till den lagstadgade regeln om att skiljenämnden ska pröva en invändning mot skiljemans opartiskhet.¹²⁷ Parterna och skiljemännen får möjlighet att yttra sig om invändningen innan styrelsen fattar ett beslut.¹²⁸ Om alla parter är överens om att invändningen ska bifallas måste skiljemannen skiljas från uppdraget. I övriga fall ska styrelsen pröva invändningen.¹²⁹ Om invändningen bifalls ska skiljemannen entledigas från uppdraget.¹³⁰ Av 11 § LSF framgår att ett instituts beslut om en invändning mot skiljemannens opartiskhet ska vara slutligt. Det innebär att parterna saknar möjlighet att överklaga beslutet hos tingsrätten vid ett skiljeförfarande hos SCC.¹³¹

¹²⁴ 18 § 1 – 2 p. SCC:s skiljedomsregler.

¹²⁵ 18 § 3 – 4 p. SCC:s skiljedomsregler.

¹²⁶ 19 § 1 – 3 p. SCC:s skiljedomsregler.

¹²⁷ Eftersom skiljeförfarandet är igång är det egentligen 2 § och 10 § LSF som gäller för invändningar mot skiljenämndens opartiskhet. Däremot får rätten att slutligt pröva frågan om opartiskhet delegeras till ett skiljedomsinstitut, jfr. 11 § LSF.

¹²⁸ 19 § 4 p.; 20 § 2 p. SCC:s skiljedomsregler.

¹²⁹ 19 § 5 p. SCC:s skiljedomsregler; Madsen s. 134.

¹³⁰ 20 § SCC:s skiljedomsregler.

¹³¹ 11 § LSF; Madsen s. 131 ff.

4.2 International Bar Associations riktlinjer angående opartiskhet

4.2.1 Riktlinjernas syfte och användning

Vid internationella skiljeförfaranden finns det en risk för att skiljemän har olika uppfattningar om vilka omständigheter som riskerar att påverka förtroendet för en skiljemans opartiskhet och oberoende. Detta skapar en onödig risk för missnöje vid internationella förfaranden.¹³² IBA har därför tagit fram gemensamma riktlinjer för att underlätta de bedömningar om skiljemännens opartiskhet och oberoende som behöver göras i samband med internationella skiljeförfaranden.¹³³ Med enhetliga regler minskar möjligheterna till att obstruera förfaranden samtidigt som skiljeförfarandets legitimitet inte riskeras av otydligheter och varierande bedömningar.¹³⁴ Riktlinjerna syftar därför till att tydliggöra principer gällande ett flertal konkreta situationer för att säkerställa ett likvärdigt tänk kring vilka situationer som kan anses förtroendeskadliga eller ej.¹³⁵

Riktlinjerna baseras på internationell praxis och förankras i grundläggande principer om opartiskhet, oberoende och upplysning. Sedan riktlinjernas tillkomst år 2004 har de fått en bred acceptans inom skiljedomsrätten och används flitigt av både skiljemän och parter.¹³⁶ I samband med att riktlinjerna uppdaterades 2014 infördes ytterligare situationer som enligt riktlinjerna normalt sett borde medföra upplysningsskyldighet för skiljemännen.¹³⁷ Även om riktlinjerna är avsedda för internationella förfaranden kan de ge vägledning även i svenska förfaranden.¹³⁸

Även i doktrin uttrycks att skiljemän i stor utsträckning strävar efter att följa IBA:s riktlinjer, något som visar på att de har fått en viktig betydelse i

¹³² Redfern, Hunter m.fl. s. 256.

¹³³ IBA Guidelines on Conflict of Interest in International Arbitration (IBA:s riktlinjer) s. 3. Riktlinjerna går att finna på IBA:s hemsida under 'Practice rules and guidelines', <https://www.ibanet.org/resources>.

¹³⁴ IBA:s riktlinjer s. 1 f.

¹³⁵ Redfern, Hunter m.fl. s. 257.

¹³⁶ IBA:s riktlinjer s. 1 f; Redfern, Hunter m.fl. s. 258.

¹³⁷ IBA:s riktlinjer s. iii.

¹³⁸ Lindskog s. 447.

internationell skiljedomsrätt.¹³⁹ Parter har också tenderat att lägga stor vikt vid riktlinjernas innehåll och innebörd när de invänt mot en skiljemäns behörighet. Även domstolar och skiljedomsinstitut har använt sig av riktlinjerna vid sina bedömningar av skiljemäns opartiskhet.¹⁴⁰ Detta bekräftas bland annat av SCC, som i en rapport beskriver att det regelmässigt hänvisar till IBA:s riktlinjer vid invändningar mot skiljemäns behörighet. I rapporten framhålls dock att SCC kan välja att avvika från riktlinjerna när dess egen analys av omständigheterna motiverar ett annat utfall.¹⁴¹

En förklaring till riktlinjernas genomslag kan vara att det vid beslut om skiljemäns behörighet ofta saknas motiverade beslut från skiljedomsinstitut, samtidigt som det finns en begränsad domstolspraxis på området. På grund av denna avsaknad av praxis kan det därför vara rimligt att både domstolar och andra använder sig av riktlinjerna vid bedömningen av skiljemäns opartiskhet. Riktlinjerna förutspås därför ha en fortsatt viktig roll vid sådana bedömningar.¹⁴²

4.2.2 Riktlinjernas innehåll

Riktlinjerna består av två delar, ”General standards regarding impartiality, independence and disclosure” samt ”Practical application of the General standards”.¹⁴³ I den första delen återfinns de grundläggande principer som ligger till grund för skiljeförfarandet, såsom skiljemännens opartiskhet och oberoende, kravet på att avsäga sig eller tacka nej till uppdrag om det föreligger risk för att skiljemannen inte kommer kunna agera opartiskt eller om det föreligger omständigheter som kan väcka tvivel om skiljemannens opartiskhet, upplysningsskyldighet samt invändning- och preklusionsregler. Av principerna framgår även att en skiljeman normalt sett ska anses iträda sig sin advokatbyrås identitet, även om det inte ska anses självklart att en förbindelse mellan advokatbyrån och någon av parterna automatiskt medför

¹³⁹ Redfern, Hunter m.fl. s. 258. Se även Öhrström s. 165.

¹⁴⁰ Redfern, Hunter m.fl. s. 258. Se även Öhrström s. 165.

¹⁴¹ Ipp, Caré & Dubeshka s. 7.

¹⁴² Hobér s. 165.

¹⁴³ IBA:s riktlinjer s. 2.

att ett förtroendeskadligt förhållande föreligger. En bedömning får göras i varje enskilt fall. Detsamma gäller om en part tillhör en ”legal entity” som haft förbindelser med skiljemannens advokatbyrå. Slutligen ställs krav på att både parter och skiljemän ska upplysa om alla relationer och omständigheter som kan leda till intressekonflikter.¹⁴⁴

För att riktlinjerna ska kunna användas i praktiken innehåller dess andra del beskrivningar av situationer som är vanligt förekommande i dagens internationella skiljeförfaranden. Dessa är uppdelade i gröna, orange och röda listor. Situationerna är inte uttömmande men ger en grund vid bedömning av vilka situationer som kan föranleda förtroendeskadliga förhållanden. Gränsdragningen mellan de olika listorna kan vara svår och ibland öppna upp för en diskussion om vilken av listorna en specifik situation anses tillhöra.¹⁴⁵ Det är framförallt den orange listan som brukar diskuteras i olika sammanhang, eftersom det är otydligt när de omständigheter som nämns i denna även ska leda till diskvalificering av skiljemännen.¹⁴⁶

4.2.3 Den gröna listan

Den gröna listan är en icke uttömmande lista på situationer som från ett objektivt perspektiv inte kan anses förtroendeskadliga. Situationerna i den gröna listan är således inte något som föranleder upplysningsplikt för skiljemannen.¹⁴⁷ I den gröna listan återfinns situationen att skiljemannen tidigare har uttalat sig i ett juridiskt spørsmål, exempelvis i en artikel eller vid undervisning, som även aktualiseras i skiljeförfarandet. De fall där skiljemannen också är advokat eller kopplad till en advokatbyrå som har ett samröre med en annan advokatbyrå som biträtt en part, i en fråga icke relaterad till skiljeförfarandet, tillåts också enligt den gröna listan.

Undantaget är om den andra byrån ”share significant fees or other revenues” med skiljemannens advokatbyrå.

¹⁴⁴ IBA:s riktlinjer s. 4 – 15.

¹⁴⁵ IBA:s riktlinjer s. 17, 19 f.

¹⁴⁶ Redfern, Hunter m.fl. s. 258

¹⁴⁷ IBA:s riktlinjer s. 19.

Om skiljemannen och ett ombud i tvisten, eller annan skiljeman i samma skiljenämnd, haft kontakt genom professionella sammanhang tas exempel på tillåtna situationer upp i den gröna listan. Exempel som inte ska orsaka några förtroendskadliga förhållanden är om dessa är medlemmar i samma samfund eller yrkesorganisationer eller att de tidigare suttit i samma skiljenämnd. Detta gäller även om de undervisar eller arbetar vid samma fakultet vid ett universitet. Inte heller ska gemensamt engagemang eller deltagande i konferenser, seminarier eller liknande föranleda något förtroendskadligt förhållande.¹⁴⁸

När det rör tidigare kontakter mellan skiljemannen och en part är endast begränsade kontakter upptagna på den gröna listan. Riktlinjerna uttrycker begränsningen på följande vis: ”if this contact is limited to the arbitrator’s availability and qualifications to serve, or to the names of possible candidates for a chairperson, and did not address the merits or procedural aspects of the dispute, other than to provide the arbitrator with at basic understanding of the case”.¹⁴⁹

4.2.4 Den orange listan

Den orange listan består av situationer som eventuellt kan vara förtroendskadliga beroende på omständigheterna i det enskilda fallet. På grund av detta ska skiljemannen upplysa parterna när en sådan situation föreligger. Syftet med den orange listan är att parterna ska ges möjlighet att bedöma om de önskar utreda omständigheterna ytterligare för att säkerställa skiljemannens opartiskhet och oberoende. En skiljeman kan inte bli diskvalificerad enbart på den grund att denne inte upplyst om en situation enligt den orange listan. Samtidigt framhålls att den orange listan inte är uttömmande och att en skiljeman därför kan behöva upplysa om situationer som faller utanför de situationer som exemplifieras i listan om omständigheterna i fallet talar för det.¹⁵⁰

¹⁴⁸ IBA:s riktlinjer s. 25 f.

¹⁴⁹ IBA:s riktlinjer s. 26 f.

¹⁵⁰ IBA:s riktlinjer s. 18 f.

I den orange listan utgår riktlinjerna från en treårsperiod när det rör tidigare samröre mellan skiljemannen och part i tvisten. Samröre som tas upp är om skiljemannen tidigare har varit ombud eller rådgivit en part utan att ha något nuvarande uppdrag, om skiljemannen blivit utnämnd som skiljeman minst två gånger eller har varit skiljeman i ett förfarande i likartad fråga där en av parterna deltagit. Dessutom tas situationen upp att skiljemannens advokatbyrå arbetat för en av parterna i en fråga som inte är relaterad till tvisten.¹⁵¹

När det istället rör pågående uppdrag till parterna tas följande situationer upp på den orange listan. Om skiljemannens advokatbyrå, eller en advokatbyrå som denne samarbetar med, arbetar för parten eller dess bolag utan att bilda ett "significant commercial relationship" samt utan involvering från skiljemannen ska detta upplysas om enligt den orange listan. Den orange listan tar även upp omständigheten att skiljemannen eller dennes advokatbyrå regelbundet representerar parten eller dess bolag i ärenden som saknar koppling till den aktuella tvisten. Dessutom ska skiljemannen upplysa parterna om skiljemannen tidigare har varit anställd eller haft en annan koppling till part, har "a close personal friendship" med en inflytelserik person i partsbolaget, eller om det föreligger någon form av fiendskap och osämja mellan skiljeman, alternativt dennes advokatbyrå, och parten.¹⁵²

Om skiljemannen arbetar på samma advokatbyrå som en annan skiljeman i skiljenämnden, eller samarbetade med en annan skiljeman eller ombud till parterna inom de senaste tre åren, eller om dessa har "currently act or have acted together within the past three years as co-counsels" inträder också upplysningsplikten. Detsamma gäller om det finns släktskap, nära vänskap eller fiendskap mellan antingen skiljemännen eller ett av ombuden. Övriga omständigheter som aktiverar upplysningsplikten är om skiljemannen äger aktier i bolaget, "publicly advocated a position on the case", "holds a position with the appointing authority with respect to the dispute", eller har

¹⁵¹ IBA:s riktlinjer s. 22 f.

¹⁵² IBA:s riktlinjer s. 23.

”controlling influence” i dotterbolag eller liknande som inte är direkt inblandat i tvisten.¹⁵³

4.2.5 Den röda listan

Situationerna i den röda listan är sådana som objektivt sett anses utgöra ett förtroendskadligt förhållande. Dessa situationer anses så pass allvarliga att de inte kan prekluderas om inte parterna uttryckligen godtagit skiljemannen med vetskap om att dessa förtroendskadliga omständigheter föreligger.¹⁵⁴

Den röda listan har även en del som kallas ”The non-waivable red list”.

Denna del illustrerar principen om att ingen ska döma i egen sak och innebär att skiljemannen bör avstå att ingå i skiljenämnden även om parterna uttryckligen ger sitt samtycke.¹⁵⁵

Situationerna omnämnda i ”The non-waivable red list” innebär alla en väldigt nära koppling mellan skiljeman och parten. Exempelvis när skiljemannen är anställd i det bolag som är part eller ett dotterbolag till parten eller har ”controlling influence” i en part eller bolag med direkt ekonomiskt intresse av tvisten i målet. Om skiljemannen har ”significant financial or personal interest” i en av parterna eller utfallet i målet eller om skiljemannens advokatbyrå har parten som en viktig inkomstkälla tas också upp som sådana omständigheter som gör att skiljemannen alltid bör avstå.¹⁵⁶

Den röda listans andra del omfattar framförallt kontakter mellan skiljeman och part, såsom att skiljemannen tidigare gett rådgivning i det aktuella målet eller varit inblandad på annat sätt. Även det faktum att skiljemannen har ett direkt eller indirekt intresse i tvisten omfattas, som att skiljemannen eller en nära familjemedlem till denna har ett ”significant financial interest” av tvistens utgång. Vidare har även situationer så som att skiljemannen rådgiver parten eller partens ombud, alternativt arbetar tillsammans med partens ombud, eller att skiljemannens advokatbyrå tidigare varit involverad i tvisten tagits upp på den röda listan. Att skiljemannens advokatbyrå har ett

¹⁵³ IBA:s riktlinjer s. 23 ff.

¹⁵⁴ IBA:s riktlinjer s. 17.

¹⁵⁵ Redfern, Hunter m.fl. s. 257.

¹⁵⁶ IBA:s riktlinjer s. 20.

”significant commercial relationship” med parten eller dess bolag tas också upp på den röda listan.¹⁵⁷

¹⁵⁷ IBA:s riktlinjer s. 20 ff.

5 Skiljemännens opartiskhet i praktiken

5.1 Inledning

I detta kapitel kommer jag att redogöra för den praxis som finns gällande opartiskhet på grund av personliga kopplingar för skiljemannen i förhållande till andra inblandade i tvisten. I följande avsnitt behandlas rättsfall från HD, hovrätten samt beslut från SCC. Rättsfallen har delats upp utifrån olika problemområden som enligt min uppfattning är vanligt förekommande vid invändningar mot skiljemannens opartiskhet. Dessa olika problemområden har även redogjorts för i avsnitt 3.3, som redogjort för hur respektive område har behandlats och kommenterats i doktrin och av lagstiftare. Uppsatsen behandlar de olika invändningar som rör likartade tvister, advokatbyrås koppling, tidigare uppdrag av samma part eller ombud samt personliga relationer. Denna indelning har valts för att i enlighet med uppsatsens syfte försöka utreda vilka parametrar som kan få betydelse när en part invänt att det föreligger ett förtroendskadligt förhållande. Rättsfallen har valts ut i enlighet med de kriterier som redogjorts för i materialavsnittet.¹⁵⁸ Slutligen kommer några processuella aspekter gällande möjligheten att pröva en invändning i tingsrätten under ett pågående förfarande att beröras i det sista avsnittet.

5.2 Likartade tvister

Att skiljemannen tidigare varit delaktig i likartade tvister, exempelvis där likartade rättsfrågor aktualiserats, är en sådan personlig koppling som kan väcka tvivel om skiljemannens opartiskhet hos parterna i målet. Frågan har framförallt lyfts i beslut från SCC, då någon domstolspraxis inte kunnat hittas på denna grund. I samtliga fall har SCC:s styrelse ogillat parternas invändningar. Nedan ska tre av dessa fall kort refereras.

¹⁵⁸ Se avsnitt 1.4 för redogörelse av det urval som gjorts.

I det första fallet hade käranden valt en skiljeman som vid tidpunkten för skiljeförfarandet även var skiljeman i ett liknande mål. Svaranden ansåg att skiljemannens uppdrag i det liknande målet gav upphov till ett rubbat förtroende för skiljemannens opartiskhet och oberoende i det nu aktuella målet. Enligt skiljemannen berörde den andra tvisten käranden samt ett dotterbolag till svaranden, inte svaranden själv.¹⁵⁹

Det andra fallet gällde tre parallella skiljetvister där käranden hade stämt in tre olika svarandeparter. Alla tre svarandeparter utsåg samma skiljeman i de parallella processerna, något som käranden invände mot. Käranden menade att det var identiska mål, vilket enligt käranden skulle leda till att skiljemannen inte hade möjlighet att särskilja vilken bevisning och argumentation som kunde hänföras till vilken tvist. Denna omständighet innebar enligt käranden att ett förtroendskadligt förhållande förelåg. Svarandeparterna invände mot detta och ansåg att det inte förelåg något hinder mot att parterna anlitat samma skiljeman eftersom tvisterna gällde samma tvist och samma frågor.¹⁶⁰

I det tredje fallet där SCC hade att bedöma om likartade tvister medförde ett förtroendskadligt förhållande hade käranden utsett en skiljeman som samtidigt deltog i fem parallella processer. I dessa parallella processer fanns liknande omständigheter och det var samma lagregler som aktualiserades. Svaranden hade noterat att käranden valt skiljemannen kort efter att skiljemannen i ett annat skiljeförfarande meddelat en dom rörande en likartad rättsfråga. I detta fall publicerade SCC dessutom en motivering till sitt beslut. SCC ansåg att möjligheten att invända mot skiljemannens deltagande i de parallella processerna var prekluderad. Den aktuella skiljemannen hade blivit vald efter att två tidigare skiljemän självmant lämnat sina uppdrag. Båda dessa hade också deltagit i de parallella förfarandena. Eftersom svaranden inte hade invänt mot denna omständighet mot de andra två skiljemännen ansågs den prekluderad även i förhållande till den tredje skiljemannen. Vidare uttalade SCC att den omständighet att

¹⁵⁹ SCC Arbitration 2016/019.

¹⁶⁰ SCC Arbitration 2017/012, 2017/015 och 2017/016.

en skiljeman deltagit i ett beslut i en rättsfråga inte ger upphov till förtroendskadliga förhållanden per se. Det mål där skiljemannen avkunnat en dom i en likartad rättsfråga gällde ett icke relaterat fall med andra parter. Denna omständighet var dock också prekluderad.¹⁶¹

I doktrin verkar det råda en enhetlig uppfattning om att det som utgångspunkt inte föreligger något förtroendskadligt förhållande när en skiljeman tidigare har varit delaktig i en likartad tvist. För att ett förtroendskadligt förhållande ska uppstå på grund av delaktighet i likartade tvister tycks krävas att särskilda omständigheter föreligger. Enligt uttalanden från både Redfern, Hunter m.fl. samt Lindskog verkar det förutsätta att det är snarast identiska och unika rättsfrågor för att opartiskheten ska kunna ifrågasättas enbart till följd av den tidigare tvisten.

Frågan om förtroendskadliga förhållanden vid likartade tvister synes sällan ha varit föremål för prövning. Detta beror troligtvis på att det anses naturligt att en skiljeman måste kunna döma i tvister som berör likartade frågor, samt att vissa rättsfrågor tenderar att vara återkommande. En av skiljeförfarandets fördelar är möjligheten för en part att påverka valet av skiljemän, något som man skulle kunna tänka sig baseras på skiljemannens särskilda kompetens inom vissa rättsområden. Att skiljemannen tidigare har dömt i fall som behandlar likartade frågor borde därför i många fall anses positivt och vara ett bevis på skiljemannens kompetens. Att SCC inte bifallit en invändning om förtroendskadliga förhållanden i dessa fall tyder också på denna uppfattning. SCC gör en enhetlig bedömning att tidigare uppdrag i likartade mål inte utgör något hinder för skiljemannen. Det är dock svårt att dra några större slutsatser av dessa fall eftersom omständigheterna i fallen är något speciella, både när det rör preklusion men också att det inte är helt tydligt vilka omständigheter som faktiskt förelåg i respektive fall.

I det första fallet är det också märkligt att skiljemannen påpekar att både käranden och ett bolag i samma koncern som svaranden är parter eftersom det är just en sådan situation som upptas på IBA:s orange lista. Det andra

¹⁶¹ SCC Arbitration 2018/112 och 2018/113.

fallet rör inte bara likartade tvister utan i princip samma tvist, med olika svarandeparter. I det tredje fallet kan konstateras att invändningen avslögs på grund av preklusion och inte på grund av omständigheterna angående skiljemannens tidigare uppdrag. Ett förbehåll bör därför göras för att utfallet eventuellt hade kunnat se annorlunda ut om institutet hade prövat målet på ”materiell” grund. SCC framhöll dock att deltagande i beslut i en specifik rättsfråga som skiljemannen tidigare varit med och bedömt i andra fall inte ger upphov till förtroendeskadliga förhållanden per se, vilket stärker bilden av att tidigare uppdrag i likartade tvister sällan kan anses förtroendeskadliga. Att vinna någon framgång på denna grund får därför anses relativt svårt. Det hade dock varit intressant att se vad bedömningen hade blivit om SCC fått ta ställning till att skiljemannen haft dessa likartade uppdrag tidigare. Det är möjligt att det skulle bedömas på samma sätt som i det andra fallet. Det är därför svårt att från dessa fall identifiera några särskilda omständigheter som skulle kunna bidra till att förtroendeskadliga förhållanden föreligger på grund av att skiljemannen tidigare dömt i en likartad tvist.

5.3 Kopplingar på grund av advokatbyrå

En majoritet av svenska skiljemän är praktiserande advokater, vilket innebär att skiljemannen i sin roll som exempelvis delägare på en advokatbyrå även behöver fundera kring frågor rörande advokatbyråns koppling till parter och inte bara sin egen.¹⁶² Advokatbyråer kan vara organiserade på olika sätt med olika kontor och närhet till andra advokater. På grund av detta har frågan uppkommit om och i så fall under vilka förutsättningar sådana kopplingar mellan skiljemannen och advokatbyrån är något som kan innebära att ett förtroendeskadligt förhållande föreligger. Detta brukar i vardagligt tal kallas för byråjäv och kännetecknas exempelvis av att advokaten är förhindrad att ta sig an ett uppdrag på grund av att en kollega tidigare har företrätt motparten.

¹⁶² Hobér s. 156.

I NJA 2007 s. 841 gjorde HD ett klargörande gällande just byråjäv. Ordföranden i skiljenämnden hade vid tiden för förfarandet varit knuten till en stor advokatbyrå som konsult med uppdrag att lämna juridisk rådgivning till byråns jurister. Samtidigt hade byrån betydande uppdrag för den koncern där part i skiljeförfarandet ingick. Advokatbyråns koppling till koncernen var något som skiljemannen inte hade upplyst parterna om under förfarandets gång och käranden hade fått denna vetskap först efter att skiljedomen meddelats. Skiljemannen hade biträtt advokatbyrån med två rättsutlåtanden som berörde den aktuella koncernen, men hade inte själv någon direkt klientkontakt. På byråns hemsida presenterades skiljemannen som medarbetare på byrån med titeln konsult och han hade även arbetsrum i byråns lokaler. Verksamheten som skiljeman hölls skild från verksamheten på byrån men i viss utsträckning användes byråns sammanträdeslokaler och kontorsresurser för skiljedomsverksamheten. I det aktuella skiljeförfarandet fick parterna brev från skiljemannen på byråns brevpapper.

HD konstaterade att bolaget som var part i det aktuella skiljeförfarandet i detta sammanhang var likställt med koncernen, vilken i sin tur var klient hos advokatbyrån. Med hänsyn till skiljemannens uppgifter och ställning på byrån skulle han betraktas som anställd på samma sätt som övriga advokater på byrån.¹⁶³ Enligt de advokatetiska reglerna innebar klientförhållandet mellan byrån och koncernen att hinder förelåg för anställda på byrån att åta sig uppdrag för motpart till koncernen eller som skiljeman. HD konstaterade vidare att åtminstone när förhållandet mellan advokatbyrån och klienten är affärsmässigt betydelsefullt för byrån måste det anses att intresse- och lojalitetsbindningen mellan advokatbyrån och klienten utgör en sådan omständighet som kan rubba förtroendet för opartiskheten hos en skiljeman som också är anställd på byrån, när byråns klient är part i skiljeförfarandet. Ställningstagandet har stöd i IBA:s riktlinjer och praxis från SCC.¹⁶⁴ Det

¹⁶³ I hovrätten ansågs inte advokatens skiljedomsverksamhet tillhöra byråns advokatverksamhet. Hovrätten kom därför fram till att något förtroendskadligt förhållande inte förelegat.

¹⁶⁴ SCC yttrade sig i målet och konstaterade att det med största sannolikhet i motsvarande situation skulle anse att det förelegat ett förtroendskadligt förhållande. Institutet ansåg även att det saknades anledning att bedöma graden av involvering i byråns verksamhet från juristens sida i det fall det konstaterats att juristen är knuten till advokatbyrån. Institutet konstaterade också att IBA:s riktlinjer utgör ett viktigt underlag för bedömningen. I

förtroendeskadliga förhållandet får anses föreligga även om skiljemannen inte själv har haft någon direkt klientkontakt med parten, skiljedomsverksamheten bedrivits åtskild från advokatverksamheten eller skiljetvisten rört andra frågor än sådana som klientuppdraget normalt innefattat. Mot denna bakgrund ansåg HD att det med ett objektivt betraktelsesätt förelegat omständigheter som kunnat rubba förtroendet för skiljemannens opartiskhet och att skiljedomen på grund av detta skulle upphävas.¹⁶⁵

Detta avgörande har kommenterats i doktrin, som anser att den standard som HD ställer upp i domen innebär relativt högt ställda krav på en skiljemans opartiskhet. Dessutom verkar det som att HD:s bedömning av att skiljemannen skulle anses vara anställd på advokatbyrån samtidigt som parten var en affärsmässigt betydelsefull klient för advokatbyrån var det som fick stor betydelse för utgången i målet. Kopplingen mellan skiljedomsverksamheten och parten i målet var däremot något som fick mindre betydelse, eftersom den kopplingen var svag.¹⁶⁶

I ett senare hovrättsfall¹⁶⁷ kom hovrätten till samma slutsats gällande byråjäv när skiljemannen varit partsutsedd skiljeman samtidigt som skiljemannens advokatbyrå företrädde ett annat bolag med ersättningsanspråk mot parten. Käranden saknade kännedom om detta under förfarandet och väckte därför en klandertalan efteråt. Hovrätten konstaterade i sin dom att skiljemannens advokatbyrå åtog sig ett uppdrag mot bland annat käranden. Enligt hovrätten har det ansetts kutym att svenska advokater avböjer uppdrag som skiljeman när advokaten eller annan jurist på samma byrå i ett pågående ärende biträder någon av parterna eller en motpart till dessa. På motsvarande sätt får det typiskt sett anses rubba förtroendet för en skiljemans opartiskhet om den advokatbyrå där han är verksam åtar sig ett uppdrag mot den part som utsett skiljemannen. Hovrätten konstaterade

riktlinjerna anses omständigheten att en advokatbyrå, vid vilken en skiljeman är anställd, har ett betydelsefullt kommersiellt förhållande till någon av parterna i skiljeförfarandet, grunda ett förtroendeskadligt förhållande.

¹⁶⁵ NJA 2007 s. 841.

¹⁶⁶ Sandgren s. 692 f.

¹⁶⁷ Svea Hovrätt 1085-11.

därför att det förhållandet att advokatbyrån åtagit sig ett uppdrag med käranden som motpart innebar att skiljemannen i vart fall varit obehörig om han haft vetskap om uppdraget när skiljeförfarandet pågick.

Hovrätten konstaterade att det förhållande att byrån åtagit sig uppdraget mot käranden samtidigt som skiljeförfarandet med käranden som part var pågående utgjorde ett förtroendskadligt förhållande. Dessutom var det fråga om ett omfattande uppdrag med ett avsevärt ekonomiskt värde för byrån. Skiljemannen i fråga hade även en mycket central ställning på byrån som både delägare och ansvarig för Stockholmskontoret. En delägare i en sådan position får typiskt sett anses vara informerad om ett uppdrag som det aktuella. Även omständigheten att käranden registrerades som motpart i klientregistret först dagen efter att skiljedomen meddelats ansåg hovrätten bidra till ett intryck av förhållanden som rubbar förtroendet för opartiskheten. Hovrätten ansåg därför att de angivna omständigheterna sammantaget utgjorde sådana som utifrån sett, och oavsett skiljemannens kännedom om dem, varit ägnade att rubba förtroendet för hans opartiskhet. Skiljedomen skulle därför upphävas.¹⁶⁸

I dessa två fall från HD och hovrätten rörande advokatbyrås koppling tydliggörs att det inte är accepterat att ta ett uppdrag som skiljeman om advokatbyrån som denne arbetar på samtidigt har någon av parterna som klient, åtminstone när detta är något som skiljemannen underlåtit att informera om. I båda dessa fall har domstolarna valt att upphäva skiljedomen på denna grund. I båda fallen hänvisas dessutom till att det rör sig om omfattande ekonomiska värden, vilket är något att ta i beaktning. Domstolarnas uttalanden i fallen får tolkas som att det är möjligt att utfallet hade blivit ett annat om det istället skulle rört sig om mindre bolag utan någon större ekonomisk påverkan på advokatbyråns verksamhet. Detta har också betonats i doktrin där det uttalats att så kallad byråsmitta inte behöver föreligga vid mindre och tillfälliga uppdrag.¹⁶⁹ I de aktuella fallen var klienterna stora svenska koncerner. En annan intressant aspekt av

¹⁶⁸ Svea Hovrätt 1085-11. Domen överklagades till HD, som dock aldrig hann pröva målet då överklagandet drogs tillbaka.

¹⁶⁹ Lindskog s. 459.

domstolarnas resonemang är att skiljemännen i de olika fallen hade relativt olika ställning på respektive advokatbyrå. I det ena fallet var skiljemannen delägare och ansvarig för Stockholmskontoret och i det andra fallet var skiljemannen konsult med låg grad av inblandning i advokatbyråns ordinarie verksamhet. Precis som framhållits i doktrin gällande HD-domen, får domstolarna i dessa mål anses ställa relativt höga krav på skiljemännens opartiskhet.

I ett annat fall klandrades en skiljedom där frågan var om en av svaranden utsedd skiljeman var opartisk sedan det framkommit att svaranden under fem års tid hade anlitat en särskild revisor från samma bolag som skiljemannen tillhörde. Revisorn hade bland annat granskat kändanden i målet samt yttrat sig över olika leasingaffärer, vilket den aktuella tvisten berörde. Skiljemannen hade inte kännedom om att den särskilda revisorn kom från samma bolag som honom. I detta mål ansåg hovrätten inte att något förtroendeskadligt förhållande förelegat. Hovrätten bedömde revisorns arbetsuppgifter, vilka till skillnad från en stämмоvald revisor inte haft någon fördjupande karaktär eller gett uttryck för någon kritik mot svarandens leasingaffärer som var aktuella i målet. Hovrätten ansåg därför att eftersom revisorns arbete varit så distanserat från det normala arbete som en bolagsstämмоvald revisor har att utföra framstod det som klart att det inte förekommit någon omständighet, intressebindning eller lojalitetsförhållande, som kunnat rubba förtroendet för skiljemannens opartiskhet. Enbart det förhållande att revisorn och skiljemannen haft samma arbetsgivare ansågs inte tillräckligt för att grunda partiskhet.¹⁷⁰

Detta fall är intressant eftersom hovrätten resonerar helt annorlunda än i de två tidigare fallen. Visserligen är det inte någon advokatbyrå inblandad, men likväl ett större bolag där både jurister och andra yrkeskategorier, såsom revisorer, arbetar. Hovrätten konstaterar till och med att endast omständigheten att skiljemannen och revisorn har samma arbetsgivare inte kan föranleda opartiskhet. Det är precis tvärtemot resonemanget i de två fallen ovan där det också fanns en koppling mellan advokatbyråerna och

¹⁷⁰ Svea Hovrätt 7627-01.

skiljemannen. Även om en revisor och en jurist på ett bolag inte nödvändigtvis har samma relation som två advokater på samma advokatbyrå är skillnaden i domstolarnas bedömning något anmärkningsvärd. Att som part i målet ifrågasätta skiljemannens opartiskhet när motpartens valda skiljeman tillhörde samma företag som deras revisor får anses förståeligt. I detta fall resonerade hovrätten mycket kring revisorns eventuella arbetsuppgifter, vilket är intressant med tanke på att det gällande advokatbyråerna i de tidigare fallen inte spelade någon roll vilka arbetsuppgifter skiljemannen haft när det konstaterats att denne arbetade på byrån. Frågan är dock om nu aktuella fall skulle bedömts på samma sätt idag, med tanke på att avgörandet meddelats före de två tidigare avgörandena.

Även SCC har tagit ställning i frågor kring byråjäv. I två fall har SCC avslagit parternas invändning när denna hänfört sig till att skiljemannen haft kopplingar till en advokatbyrå med koppling till parten. I det ena fallet ansåg svaranden att ordföranden i skiljenämnden var partisk eftersom skiljemannen informerat om att denne tidigare hade varit rådgivare till en part som svaranden hade en relation till i egenskap av leverantör.¹⁷¹ I det andra fallet gjorde käranden en invändning mot svarandens skiljeman. Skiljemannen i fråga var pensionerad men hade under många år varit partner på samma byrå där svarandens ombud arbetade. Skiljemannen hade dock lämnat byrån mer än sju år tidigare och inte haft någon särskild kontakt eller relation med ombudet i tvisten.¹⁷²

Att SCC ogillat invändningen om förtroendeskadligt förhållande i dessa fall är helt i linje med både doktrin och IBA:s riktlinjer.¹⁷³ Det vore alltför långtgående om en skiljeman skulle vara förhindrad att företräda parternas eventuella samarbetspartners eller andra som bolaget interagerar med inom ramen för sin verksamhet. Att skiljemannen ansågs opartisk i det andra

¹⁷¹ SCC Arbitration 2015/099.

¹⁷² SCC Arbitration 2017/089.

¹⁷³ Se avsnitt 3.3.2. Det finns ingenting som tyder på att en koppling genom att skiljemannen företrätt en samarbetspartner till någon av parterna kan medföra ett förtroendeskadligt förhållande. I sådant fall borde krävas att det finns väldigt starka intressebindningar mellan dessa, för att frågan eventuellt ska kunna aktualiseras.

fallet är också i enlighet med IBA:s riktlinjer, eftersom det rörde sig om mer än tre år sedan advokaten gått i pension från byrån.¹⁷⁴ Däremot har IBA:s riktlinjer inte diskuterat karantänsregeln i förhållande till den ställning och längd på anställning som advokaten tidigare haft på byrån. Det skulle kunna tänkas vara motiverat att göra skillnad mellan det fall då en advokat har lämnat en byrå efter två år som exempelvis biträdande jurist jämfört med det fall då en advokat har varit delägare i flera decennier. Har advokaten dessutom varit starkt förknippad med byrån utåt sett, exempelvis i media och liknande, vore det förståeligt om en motpart finner att förtroendet är rubbat för advokaten som skiljeman när motparten företräds av byrån i fråga.

Det förekommer också att SCC har bifallit en parts invändning om byråjäv. Två sådana fall gällde advokatbyråers sammanslagning med globala byråer. I det första fallet sammanslogs skiljemannens byrå med en byrå som hade en viktig klient i ett bolag som till 50 % ägde svarandens bolag, vilket enligt svaranden ledde till en intressekonflikt. Värt att notera är att det var svaranden som gjorde invändningen och att käranden motsatte sig denna.¹⁷⁵ I det andra fallet slogs svarandeombudets advokatbyrå samman med en byrå där skiljemannens fru arbetade som partner. Svaranden framhöll att skiljemannen valts på grund av dennes unika expertis samtidigt som frun arbetade på en helt annan avdelning som inte hade någon koppling till tvisten. Frun och ombudet arbetade på olika kontor.¹⁷⁶

I ett annat fall har SCC kommit fram till att ett förtroendeskadligt förhållande föreligger när skiljemannen tidigare har arbetat på en advokatbyrå i Stockholm samtidigt som advokatbyråns kontor i Göteborg varit med och rådgivit svaranden gällande en klausul som var aktuell i tvisten.¹⁷⁷ Samma bedömning gjordes i ytterligare ett fall där ett annat

¹⁷⁴ Se avsnitt 4.2.4. På den orange listan nämns omständigheten att advokaten arbetat inom de senaste tre åren på samma advokatbyrå som någon av parternas ombud.

¹⁷⁵ SCC Arbitration 2015/179 och 2015/166.

¹⁷⁶ SCC Arbitration 2016/007.

¹⁷⁷ SCC Arbitration 2016/051.

kontor på skiljemannens advokatbyrå arbetat med ett moderbolag till parterna.¹⁷⁸

SCC har även bifallit en invändning om förtroendskadliga förhållanden när en skiljeman arbetat på en advokatbyrå som publicerat en artikel på sin hemsida. Skiljemannen hävdade att han aldrig läst artikeln i vilken hans kollegor skeptiskt kommenterade tvistlösningsklausulen i det aktuella målet som nyligen offentliggjorts.¹⁷⁹

Även dessa fall från SCC styrker bilden av att det ställs höga krav på skiljemannen när det kommer till kopplingar genom advokatbyrån och dess klienter. I det ena fallet ovan där en sammanslagning skett ansågs kopplingen tillräckligt stark för att SCC skulle lämna bifall till invändningen. Detta fastän skiljemannens fru arbetat på annat kontor och inom annan verksamhetsgrupp på en global advokatbyrå. Även de två ytterligare fallen ovan vann bifall när ett annat kontor på advokatbyrån arbetat med part eller dennes moderbolag. Av detta kan antas att det åtminstone av SCC anses föreligga förtroendskadliga förhållanden när ett annat av en advokatbyrås kontor varit i kontakt med parten. Av institutets bedömningar verkar det inte heller spela någon roll huruvida advokatbyrån arbetat med en fråga rörande den aktuella tvisten eller ej. Att en skiljeman valts på grund av sin unika expertis är dock inget som ska ges utrymme i bedömningen, något som framhållits av bland annat Heuman.¹⁸⁰

Sammantaget får man intrycket av att SCC är relativt strikta när det finns en koppling till skiljemannens advokatbyrå och någon av parterna, något som även kommenterats i doktrin.¹⁸¹

Från fallen i denna kategori kan slutsatsen dras att sådana omständigheter som får betydelse för bedömningen är framförallt huruvida en part i förfarandet är klient till den byrå där skiljemannen arbetar. Föreligger ett sådant förhållande talar det starkt för att ett förtroendskadligt förhållande

¹⁷⁸ SCC Arbitration 2017/042.

¹⁷⁹ SCC Arbitration 2016/154.

¹⁸⁰ Heuman (1999) s. 240.

¹⁸¹ Hobér s. 171.

kan uppstå. Mycket talar för att även omfattande ekonomiska värden och storleken på klienten kan vara en viktig faktor vid bedömningen. Mindre viktiga faktorer verkar vara vilken skiljemannens roll på byrån varit samt grad av involvering i klientärendet med parten. Huruvida klientuppdraget är avslutat eller ej verkar inte spela någon större roll i bedömningen, vilket är intressant med tanke på att det både i doktrin och IBA:s riktlinjer har diskuterats som en faktor som kan få betydelse i bedömningen.¹⁸²

Bedömningarna i dessa fall talar för att någon sådan skiljelinje inte verkar finnas i praktiken.

5.4 Tidigare uppdrag av samma ombud eller part

Att som skiljeman ha blivit utnämnd till skiljeman upprepade gånger av en advokat eller advokatbyrå kan föranleda att ett förtroendeskadligt förhållande uppkommer. Även om det kan tyckas ha en nära koppling till situationer om byråjäv har jag valt att ha ett separat avsnitt kring dessa frågor. Detta dels för att problematiken kan aktualiseras utanför advokatbyråer när det är en part som vid upprepade tillfällen anlitar samma skiljeman, dels för att det från en pedagogisk synvinkel underlättar om dessa fall analyseras enskilt.

I ett mål, NJA 2010 s. 317, tog HD ställning till omständigheten att en skiljeman fått upprepade skiljeuppdrag av parter med samma ombud från samma advokatbyrå och om detta innebar att förtroendeskadliga förhållanden föreligger. Skiljemannen hade tidigare haft ett flertal uppdrag som skiljeman i tvister där parter företrätts av ombud från storbyrån MSA. Det var samma advokatbyrå som svaranden i det aktuella målet hade anlitat som ombud. Skiljemannen hade underlåtit att upplysa om dessa tidigare uppdrag.

HD uttalade att omständigheten att en advokatbyrå medverkar till att en viss skiljeman ofta får skiljeuppdrag är något som kan ge intryck av att

¹⁸² Se avsnitt 3.3.2 samt 4.2.4.

skiljemannen har bindningar till byrån. Därigenom kan förtroendet för skiljemannens opartiskhet rubbas. En helhetsbedömning måste göras i varje enskilt fall där antal tidigare uppdrag och omfattningen av dessa kan få betydelse. I bedömningen bör det vägas in om skiljemannen fått uppdrag från andra byråer, samt från hur många olika advokater på en och samma byrå. Skiljemannen hade haft 112 olika uppdrag som skiljeman de senaste tio åren, varav tolv av dessa som partsutsedd skiljeman av parter med ombud från MSA. De senaste tre åren hade skiljemannen haft fem uppdrag där någon av parterna företrädde av MSA. I tre av dessa fall var det den part som utsett skiljemannen som företrädde av MSA, i de två andra fallen var skiljemannen istället ordförande i skiljenämnden. HD konstaterade att den övervägande delen av skiljemannens uppdrag därmed kommit från andra advokatbyråer än MSA. Det var inte heller en och samma advokat från MSA som utsett skiljemannen. De uppdrag som skiljemannen haft där denne blivit utsedd av en part med ombud från MSA ansågs därför inte utgöra ett förtroendskadligt förhållande. HD ansåg inte heller att skiljemannens underlåtenhet att upplysa om dessa omständigheter hade någon betydelse, eftersom underlåtenhet endast kan få betydelse om omständigheten i sig utgör ett gränsfall till förtroendskadligt förhållande.¹⁸³

I ett annat fall prövade hovrätten om en skiljeman ansågs diskvalificerad när denne tidigare varit ombud för den ena partens moderbolag. Hovrätten uttalade att det är först om reglerna i LSF inte reglerar frågan i målet som det finns anledning för domstolen att söka vägledning i exempelvis IBA:s riktlinjer. Hovrätten bedömde att omständigheten att skiljemannen tidigare haft en klientrelation med moderbolaget i koncernen utifrån sett inte ger intryck av bindningar som rubbar förtroendet för honom som skiljeman. Skiljemannens relation med koncernen låg relativt långt tillbaka i tiden och ansågs ha varit av en begränsad omfattning. Hovrätten intog denna ståndpunkt trots att skiljemannen biträtt moderbolaget bland annat vid de fusioner som ledde fram till bildandet av koncernen samt i en tvist två år och sju månader innan skiljeförfarandet.¹⁸⁴

¹⁸³ NJA 2010 s. 317.

¹⁸⁴ Svea Hovrätt 9620-11.

Hovrätten har gått på samma linje i två andra tvister där parter väckt en klandertalan. I det ena av dessa fall hade skiljemannen tidigare deltagit i ett skiljeförfarande där en av parterna indirekt varit part. Han hade även varit ombud för bolagets utländska dotterbolag i ett insolvensförfarande. Detta var något som skiljemannen inte hade upplyst parterna om i det aktuella målet. Hovrätten konstaterade att enbart det förhållande att en person har flera uppdrag som skiljeman inte innebär att denna är obehörig som skiljeman. Även om det vore lämpligt av skiljemannen att upplysa parterna om förhållandet till den ena parten så var inte underlåtenheten av det slag att ett förtroendskadligt förhållande skulle anses ha uppkommit till följd av underlåtenheten.¹⁸⁵ I det andra fallet påstod käranden att skiljemannen arbetat tillsammans med svarandens ombud. I detta fall konstaterade domstolen endast kortfattat att skiljemannens tidigare arbete inte kunde antas påverka hans arbete som skiljeman.¹⁸⁶

Även i ett tredje fall där en part lämnat flera invändningar på grund av skiljemannens tidigare utnämningen från både part och ombud samt samröre med ett av ombuden har det inte ansetts tillräckligt för att förtroendskadliga förhållanden ska anses aktuellt. Detta motiverades med att det bara rörde sig om enstaka tvister där skiljemannen tidigare utsetts av part och ombud. Eftersom ingen av de åberopade omständigheterna framställt som ”tveksam eller särskilt graverande [ansågs] inte heller [vid] en sammantagen bedömning att skiljemannen ska anses ha varit obehörig i skiljeförfarandet.”¹⁸⁷

Rättsfallen som redovisats under denna kategori visar att det finns en relativt enhetlig syn på hur flertal utnämningen av part eller ombud bedöms i förhållande till skiljemannens opartiskhet. Det är svårt att se varför ett flertal utnämningen av en och samma skiljeman ska leda till att en förtroendskadlig situation uppstår. Det kan för en part tänkas framstå som märkligt att det inte uppkommer ett förtroendskadligt förhållande trots att

¹⁸⁵ Svea Hovrätt 5044-04.

¹⁸⁶ Svea Hovrätt 92-04.

¹⁸⁷ Svea Hovrätt 2484-11.

en skiljeman har kontrakterats som skiljeman upprepade gånger av en och samma advokatbyrå. Trots detta får domstolens bedömningar i ovan refererade fall anses rimliga. Antal utnämningen av en viss advokatbyrå bedöms enligt domstolen i förhållande till det totala antalet utnämningen som en skiljeman haft, något som i dessa fall visat på en låg andel från samma advokatbyrå. Denna bedömning får anses rimlig, eftersom yrket som skiljeman innebär att man kommer i kontakt med flera olika tvister. Det bör därför krävas att skiljemannen har en väldigt hög andel av uppdrag från en och samma advokatbyrå för att det ska kunna ifrågasättas. Särskilt vid utnämningen från större byråer, som exempelvis den i NJA 2010 s. 317, får det anses naturligt att en skiljeman kan bli utnämnd flera gånger utan att det föranleder något förtroendeskadligt förhållande. Man bör även ha i åtanke att enbart ett utnämning av en skiljeman inte sätter skiljemannen i något förhållande till parten, skiljemannen kan ha dömt till partens nackdel likväl som fördel.

Trots detta kan jag tycka att det finns anledning att fundera på om det bör vara skillnad på när det varit återkommande uppdrag från en advokatbyrå eller från en part. Ur en ren förtroendesynpunkt torde ribban läggas högre när det gäller flertal utnämningen till skiljeman av en och samma part jämfört med advokatbyrå, med tanke på att parten alltid har ett eget intresse i tvisten, något som advokatbyrån inte har. Med hänvisning till detta kan jag tycka att bedömningen i det hovrättsfall där skiljemannen biträtt koncernen i både tvist och vid omstrukturering av koncernen var relativt generös. Åtminstone ur den aspekt att domstolen ansåg dessa arbetsuppgifter vara av ”begränsad omfattning” samt utförda relativt långt tillbaka i tiden, trots att dessa låg inom tiden för IBA:s treårsregel som tar upp situationen att skiljemannen inom de senaste tre åren varit ombud eller rådgivit parten.¹⁸⁸ I IBA:s riktlinjers orange lista nämns även situationerna att en skiljeman blivit utnämnd från samma part och från samma advokatbyrå.¹⁸⁹ När skiljemannen tidigare blivit utnämnd av en av parterna i skiljetvisten ska detta enligt orange listan upplysas om när skiljemannen blivit utnämnd till

¹⁸⁸ Se avsnitt 4.2.4.

¹⁸⁹ Se avsnitt 4.2.4.

skiljeman vid två eller fler tillfällen. Detta skulle kunna styrka min tes om att ett utnämmande från samma part bör dömas striktare än när skiljemannen blivit utnämnd flera gånger av samma advokatbyrå. Enligt riktlinjerna ska nämligen skiljemannen upplysa om att denne blivit utnämnd upprepade gånger av en och samma advokatbyrå, om detta skett fler än tre gånger de senaste tre åren.

I ett av fallen förtydligar även domstolen att underlåtenhet i sig inte kan medföra något förtroendeskadligt förhållande, vilket är en korrekt bedömning om man har i åtanke att både doktrin och förarbeten har framhållit underlåtenheten som en aspekt som endast kan få konsekvenser i rena gränsfall.¹⁹⁰

I det tredje hovrättsfallet som belystes ogillade hovrätten invändningen när skiljemannen hade samröre med ena partens ombud samt tidigare blivit utnämnd till skiljeman av parten och ombudet. Fastän jag håller med domstolen i sin bedömning anser jag att uttalandet i det sista hovrättsfallet är intressant att belysa. Domstolen konstaterar att eftersom ingen av de åberopade omständigheterna framstätt som tveksam eller särskilt graverande leder inte heller en sammantagen bedömning till att skiljemannen ska anses ha varit obehörig i skiljeförfarandet. Man kan fråga sig huruvida detta uttalandet är förenligt med de uttalanden som gjorts av bland annat Lindskog,¹⁹¹ som framhållit att flera omständigheter som var för sig inte anses uppfylla kraven, kan leda till ett förtroendeskadligt förhållande föreligger.

När det kommer till SCC:s avgöranden av invändningar mot att skiljemannen tidigare blivit utnämnd som skiljeman så har det blivit avslag i en tvist och bifall i två tvister. I fallet där SCC avslog invändningen hade skiljemannen tidigare varit skiljeman gällande samma parter och samma innehåll.¹⁹² I den första av tvisterna där invändningen vann bifall var skiljemannen utsedd av en käreand samtidigt som skiljemannen var delaktig

¹⁹⁰ Se avsnitt 3.4.

¹⁹¹ Lindskog s. 457.

¹⁹² SCC Arbitration 2016/159.

i andra processer för käranden. Skiljemannen var även biträdande ombud till partens nuvarande ombud i ytterligare en pågående process för partens räkning.¹⁹³ Den andra tvisten gällde en skiljeman som hade en avtalsmässig relation med kärkeombudets byrå, enligt vilken han skulle ge löpande expertutlåtanden till byrån samt delta vid en pågående förhandling. SCC motiverade sitt bifall med att det gällde en pågående avtalsrelation som innebar en skyldighet för skiljemannen att på advokatbyråns uppmaning kontakta och samarbeta med denna. På grund av denna avtalsrelation ansåg SCC att det från en utomståendes perspektiv kunde finnas tvivel för skiljemannens opartiskhet.¹⁹⁴ I min mening är båda dessa bifall rimliga och i linje med övrig praxis. För det första så rör det ena fallet omständigheten att skiljemannen själv varit ombud till parten i förfarandet, något som tangerar den praxis som gäller byråjäv. För det andra så hade skiljemannen i det andra fallet en avtalsmässig relation med ombudets byrå, vilket får anses skilja sig väsentligt mot att enbart ha blivit tillfrågad eller utsedd skiljeman av ombudet.

Sammanfattningsvis kan det konstateras att tidigare uppdrag av part eller ombud kan få betydelse för bedömningen huruvida skiljemannen ska anses opartisk. I detta sammanhang är den andel uppdrag som kommit från advokatbyrå eller part i fråga en viktig faktor. Eftersom HD uttalade att antal advokater på byrån är av betydelse för bedömningen, kan man även tänka sig att en följd av detta är att storleken på byrån kan spela roll för om det ska anses vara förtroendeskadligt eller ej med flertal utnämmanden. I HD:s fall rörde det sig om en stor advokatbyrå. Rör det sig istället om en liten byrå med endast någon eller några få anställda, kan man tänka sig att utfallet skulle bli annorlunda. Även om utnämningarna kommer från en part eller från ett ombud bör få betydelse för bedömningen, där en striktare bedömning kan tänkas aktuell i de fall en part utnämnt en och samma skiljeman flera gånger.

¹⁹³ SCC Arbitration 2016/183.

¹⁹⁴ SCC Arbitration 2017/201.

5.5 Personliga relationer

Utöver de specifika situationer som berörts i tidigare avsnitt har även viss problematik kunnat härledas till skiljemannens personliga relationer. I detta avsnitt har jag därför samlat de övriga fall som är av intresse för hur en skiljemans personliga kopplingar bedömts i olika fall. I ett av de rättsfall¹⁹⁵ som togs upp i ett tidigare avsnitt berördes även skiljemannens samröre med en av parternas ombud. Skiljemannen och ombudet hade arbetat nära varandra i flera olika sammanhang inom skiljedomsyrket och var dessutom ensamma om att vara ackrediterade vid flera olika skiljedomsinstitut. I detta fall konstaterade hovrätten att även om beröringspunkterna mellan skiljemännen var flera så framkom inte något som pekade på att beröringspunkterna grundades på något annat förhållande än att skiljemännen tillvaratagit sina intressen och utvecklat professionella nätverk inom skiljedomsrätten. Det ansågs därför inte föreligga något förtroendskadligt förhållande mellan ombudet och skiljemannen.¹⁹⁶

I övrigt har frågor om personliga relationer framförallt lyfts vid förfaranden hos SCC. I två olika förfaranden invände part mot att skiljemännen haft en professionell relation med motpartens ombud. I det ena fallet var omständigheterna att skiljemannen och ombudet båda representerat parter i en gemensamt handlagd förhandling, vilket enligt invändande part skulle anses medföra att dessa arbetat nära likt ett ombud och biträde.¹⁹⁷ I det andra fallet hade de deltagit i samma skiljenämnd.¹⁹⁸ Båda dessa invändningar ogillades av SCC.

Gällande relationen mellan skiljeman och ombud på grund av gemensamt deltagande i konferenser eller kommittéer har SCC avslagit två stycken invändningar. I båda fallen var skiljemannen aktiv i kommittéen där ombudet varit ordförande respektive vice ordförande.¹⁹⁹ Inte heller när en relation som inneburit någon slags osämja har en invändning mot denna

¹⁹⁵ Svea Hovrätt 2484-11, se avsnitt 5.4.

¹⁹⁶ Svea Hovrätt 2484-11.

¹⁹⁷ SCC Arbitration 2016/157.

¹⁹⁸ SCC Arbitration 2016/131.

¹⁹⁹ SCC Arbitration 2016/143; SCC Arbitration 2016/092.

vunnit bifall. I tvisten gjordes en invändning sedan skiljeman och ombud gemensamt varit delaktiga i en infekterad tvist med påståenden om allvarliga anklagelser och konflikter mellan ombuden.²⁰⁰ I en ytterligare tvist påstod svaranden att det fanns en fiendskap mellan skiljemannen och en advokat på ombudets advokatbyrå. Skiljemannen hade bland annat motsatt sig advokatens antagande till advokatsamfundet. Skiljemannen menade dock att det saknade betydelse eftersom advokaten inte hade någon aktiv roll i tvisten.²⁰¹ Även denna invändning ogillades av SCC.

Det kan konstateras att invändningar om opartiskhet rörande skiljemannens personliga relationer endast prövats vid få tillfällen, särskilt inom ramen för en klanderprocess. Möjligtvis kan det tänkas bero på att det utgör en tveksam grund för att inleda en klandertalan. Hovrättens resonemang anser jag vara sunt avvägt utifrån både rättssäkerhet och skiljeförfarandets syfte. Det känns naturligt att skiljemän kan vara ackrediterade vid olika institut samt inneha många gemensamma kontakter. Om sådana omständigheter skulle orsaka förtroendeskadliga förhållanden hade troligtvis skiljeförfarandet som tvistlösningsmetod blivit lidande, eftersom skiljemännen skulle missgynnas av att engagera sig i sin yrkesroll. Det tål även att fundera kring varför en part gör en invändning mot att skiljemännen tidigare deltagit i skiljenämnder tillsammans. En sådan omständighet borde inte anses medföra någon större risk för partiskhet hos skiljemännen. Utan att veta närmre om omständigheterna i fallet kan man fundera på om syftet verkligen är att ifrågasätta skiljemannens opartiskhet, eller om det snarare beror på generellt missnöje i tvisten.

Att SCC inte ansett konferensdeltagande vara problematiskt för skiljemannens opartiskhet får anses gå i linje med doktrin och IBA:s riktlinjer.²⁰² Det kan dock vara värt att även här framhålla att kommittéer kan tänkas innebära ett väldigt intensivt och nära samarbete, beroende på vad det är för typ av kommitté som dessa engagerar sig i. Man kan därför fråga sig om det skulle kunna tänkas att en annorlunda bedömning blir

²⁰⁰ SCC Arbitration 2016/045.

²⁰¹ SCC Arbitration 2017/169.

²⁰² Se avsnitt 3.3.4 samt 4.2.3.

aktuell om omständigheterna är annorlunda. Exempelvis om omständigheterna gällande den aktuella kommittén tyder på en sådan typ av relation mellan deltagarna som innebär att det anses utgöra ett ”frekvent och otvunget” umgänge. I doktrin har nämligen sådana omständigheter framhållits som omständigheter som skulle kunna medföra ett förtroendskadligt förhållande.²⁰³

Utifrån den praxis som finns kan det även vara svårt att dra någon generell slutsats huruvida påstådd osämja skapar ett förtroendskadligt förhållande. Det står åtminstone klart att småsaker eller motsättningar som inte är väldigt starka mellan skiljemannen och aktuellt ombud knappast kan föranleda diskvalifikation för skiljemannen. En sådan bedömning är positiv ur en effektivitetssynpunkt, parter ska inte kunna invända mot småsaker i syfte att obstruera förfarandet. Sammanfattningsvis verkar det vara svårt att vinna framgång på grund av en skiljemans personliga relationer, antagligen på grund av att skiljemän väljer att avböja uppdrag om det finns en reell risk för intressebindning mellan denne och en part eller dess ombud. Det enda som egentligen går att utläsa från dessa fall är hovrättens bedömning att beröringspunkterna inte verkar härröras ur något annat än en professionell grund. Därmed skulle man kunna tänka sig att en skiljeman som har flertal kopplingar till ett ombud eller liknande på privat grund skulle kunna vara diskvalificerad på grund av att detta utgör ett förtroendskadligt förhållande. Det torde dock vara väldigt ovanligt att en skiljeman tackar ja till ett uppdrag där det finns någon form av privat relation med ombud eller part. Sammantaget kan man tänka sig att det är sällan som det förekommer någon form av personlig relation mellan skiljeman och part, eller ombud, utöver sådana yrkesmässiga relationer som får anses vara naturliga inom yrkeslivet utan att skiljemannen tackar nej till uppdraget.

5.6 Begäran om överprövning i tingsrätt

Om en part i ett ad hoc-förfarande gör en invändning mot en skiljemans opartiskhet prövas detta av skiljenämnden själv. Om skiljenämnden beslutar

²⁰³ Se avsnitt 3.3.4.

att avslå invändningen har parten möjlighet att överklaga detta till tingsrätten.²⁰⁴ En naturlig följd av att invändningen görs under ett pågående skiljeförfarande är att skiljenämnden ibland hinner meddela skiljedom innan tingsrätten tagit ställning till invändningen. Det saknas möjlighet att förhindra skiljemännen från att fortsätta förfarandet, eftersom det kan vara svårt att motivera ur ett tids- och kostnadsperspektiv.²⁰⁵ Det har därför funnits frågetecken kring vilka reella möjligheter tingsrätten har att fatta ett beslut om skiljemannens opartiskhet, när en skiljedom hunnit meddelas före tingsrättens prövning.²⁰⁶ Någon ledning har inte återfunnits i lagens förarbeten. I ett beslut från 2021 har dock Stockholms tingsrätt belyst situationen i samband med att en part överklagat en skiljenämnds ogillande av invändning. Skiljenämnden hann meddela skiljedom innan tingsrätten meddelat sitt beslut. Parten hann även klandra skiljedomen innan beslutet meddelades.²⁰⁷

Tingsrätten konstaterade att skiljemännens uppdrag avslutas när en skiljedom meddelas. Med hänvisning till 10 § 2 st. ärendelagen (1996:242) ska en ansökan till tingsrätten avvisas om det föreligger hinder för prövningen. Tingsrätten konstaterade att ett sådant hinder föreligger om frågan som ska prövas redan har förlorat sin omedelbara praktiska och rättsliga betydelse. Om detta har uppstått under tiden som ärendet pågår i domstol är den mest konsekventa lösningen att konstatera att ansökan inte föranleder någon vidare åtgärd från tingsrätten. Tingsrätten fastslog att en prövning av invändningen mot skiljemannens opartiskhet skulle vara utan verkan när skiljedomen redan meddelats. Tingsrätten hänvisade till ett fall från 2001²⁰⁸ där hovrätten konstaterat att ett bifall av en invändning mot en skiljemans opartiskhet förutsätter att uppdraget inte har upphört vid tidpunkten för beslutet.²⁰⁹ Det har konstaterats att tingsrättens förtydligande innebär att det efter en skiljedoms meddelande endast är hovrätten som kan pröva en invändning mot skiljemans opartiskhet. Detta innebär att det under

²⁰⁴ Se avsnitt 3.5.

²⁰⁵ Prop. 1998/99:35 s. 86.

²⁰⁶ Se exempelvis Lindskog s. 994 f.

²⁰⁷ Stockholms tingsrätt Å 18929-20; Engström och Nilsson, 2021-03-02.

²⁰⁸ Svea Hovrätt ÖÅ 7914-01.

²⁰⁹ Stockholms tingsrätt Å 18929-20.

förfarandet endast är tingsrätten som prövar en invändning mot opartiskhet, medan det efter förfarandet endast är hovrätten som prövar invändningen. Att forum för prövningen ska bero på vilket stadium invändningen skett har även kritiserats av advokater för att vara olämpligt och något som borde ändras i lagstiftningen.²¹⁰

²¹⁰ Engström och Nilsson, 2021-03-02.

6 Jävsregler i domstol

6.1 Rättegångsbalkens krav på domaren

Till skillnad från regleringen om skiljemän ställs det i rättegångsbalken särskilda krav på vem som får lov att arbeta som domare i allmän domstol. En lagfaren domare ska vara svensk medborgare, vilket även är fastställt i regeringsformen.²¹¹ Domaren ska även ha svensk juristexamen och får inte lov att vara försatt i konkurs eller stå under förvaltarenskap.²¹² En domare ska även ha avlagt domareden som enligt Fitger i princip utgör en förutsättning för att få arbeta som domare.²¹³

I regeringsformen fastslås även principen om domstolarnas självständighet i dömandet. Ingen myndighet eller riksdagen får lov att bestämma hur en domstol ska döma i det enskilda fallet eller hur en rättsregel ska tillämpas i särskilt fall.²¹⁴ Rättegångsbalken kräver därför att fördelningen av mål i domstol ska baseras på objektiva kriterier, som fastställts i förväg. En sådan fördelningsgrund ska finnas tillgänglig och vara lätt att ta del av för både anställda och utomstående samt bestå av en transparent ordning för hur mål knyts till de olika domarna. Av detta följer att fördelningen inte får lov att vara ägnad att påverka målets utgång, än mindre styras till en specifik domare för att få en viss utgång.²¹⁵

För att säkerställa en rättvis rättegång ställs givetvis krav på att en domare i domstol ska vara opartisk och oberoende. I rättegångsbalken har man därför infört jävsregler, som beskrivs i 4 kap. 13 §. En domare anses jävig att handlägga ett mål om någon av de omständigheter som framgår av paragrafens tio punkter föreligger. De första nio punkterna tar sikte på specifika förhållanden mellan domare och part. I bestämmelsens tionde

²¹¹ 4 kap. 1 § RB; 11 kap. 11 § RF.

²¹² 4 kap. 1 § 1 st. RB; 1 § Förordning (2007:386) om kunskapsprov för behörighet som domare, m.m.; 4 kap. 1 § 2 st. RB; Ekelöf & Edelstam s. 141.

²¹³ Fitger, Rättegångsbalk (1942:740) kommentar till 4 kap. 11 §.

²¹⁴ Eka, Regeringsform (1974:152) kommentar till 11 kap. 3 §.

²¹⁵ 4 kap. 11 a § RB; Prop. 2017/18:88 s. 60.

punkt finns den så kallade generalklausulen, som tar sikte på övriga situationer som skulle kunna innebära jäv. Av tionde punkten framgår att ”domare är jävig att handlägga mål om eljest särskild omständighet föreligger, som är ägnad att rubba förtroendet till hans opartiskhet i målet”.²¹⁶ Detta ska bedömas på objektiva grunder och domarens subjektiva upplevelse saknar således relevans. Vid bedömning av om en domare ska anses jävig måste alltid en helhetsbedömning göras i det enskilda fallet.²¹⁷ Generalklausulen i rättegångsbalken har därmed samma innebörd som generalklausulen i LSF.²¹⁸

Även om jävsregeln sett ungefär likadan ut sedan 1734 års rättegångsbalk har en förändring skett av vilka situationer som kan anses innebära jäv. Enligt Fitger har det särskilt skett en ökning av omständigheter som kan sägas utgöra jäv under de senaste två decennierna. Detta kan till viss del förklaras av att det idag är viktigt att rättsväsendet åtnjuter ett stort förtroende av allmänheten. De flesta jävsfrågor kan idag hänföras till generalklausulen i paragrafens tionde punkt, även om de ofta också kan ha ett samband med situationer nämnda i punkterna 1-9.²¹⁹

En domare kan ibland välja att avstå från deltagande i en förhandling trots att någon situation som nämns i jävsregeln inte föreligger. Domaren kan ändå finna det olämpligt att delta i förhandlingen på grund av någon form av koppling till parten eller saken. Sådana situationer brukar benämnas delikatessjäv. På grund av att det är domaren själv som fattar ett sådant beslut kan det vara svårt att avgöra vilka situationer som föranleder delikatessjäv.²²⁰

Om domaren och partsombudet har eller har haft ett släktskap med varandra finns i rättegångsbalken en särskild bestämmelse. Den innebär att det är ombudet som ska träda tillbaka istället för domaren. Detsamma gäller även

²¹⁶ 4 kap. 13 § RB.

²¹⁷ Fitger, Rättegångsbalk (1942:740) kommentar till 4 kap. 13 §.

²¹⁸ Lindskog s. 447.

²¹⁹ Fitger, Rättegångsbalk (1942:740) kommentar till 4 kap. 13 §.

²²⁰ Tiby s. 244 f.

om ombudet tidigare på något sätt har haft befattning med saken som domare eller befattningshavare vid domstol.²²¹ Utöver rättegångsbalkens regler kan även de advokatetiska reglerna få betydelse och innebära att en advokat bör avstå från uppdrag som ombud, fastän rättegångsbalken inte föreskriver något hinder.²²² Vid de fall en advokat är förhindrad att åta sig uppdrag som ombud på grund av motstridiga klientintressen bör det enligt Fitger vara en självklarhet att detsamma gäller övriga anställda på samma advokatbyrå.²²³

6.2 Domarens upplysningsplikt och parts jävsinvändning

Domstolen är skyldig att uppmärksamma om det föreligger någon omständighet som kan innebära jäv för någon av dess ledamöter. I 4 kap. 14 § ställs därför krav på att domaren upplyser om de omständigheter som eventuellt kan utgöra jäv mot denne.²²⁴ En domare har ingen skyldighet att göra några mera ingående efterforskningar i frågan om det saknas omständigheter som tyder på att efterforskning bör göras. Domaren bör dock försöka svara på frågor från parterna angående omständigheter som eventuellt skulle kunna medföra jäv. Det tillåts däremot inte att en part utan saklig grund ställer frågor enbart för att försöka hitta anledningar till att invända mot domarens opartiskhet.²²⁵ Hovrätten har konstaterat att en underlåtenhet att lämna upplysningar om omständigheter som kan antas utgöra jäv kan få betydelse vid en samlad jävsbedömning om den egentliga jävsfrågan framstår som särskilt svårbedömd.²²⁶

Sällan fattas något formellt beslut i fråga om jäv. Den domare som uppmärksammar att denne är jävig brukar istället avsäga sig målet och lämna över det till en kollega.²²⁷

²²¹ 12 kap. 4 § RB; 4 kap. 12 § RB.

²²² Fitger, Rättegångsbalk (1942:740) kommentar till 12 kap.

²²³ Fitger, Rättegångsbalk (1942:740) kommentar till 12 kap. 4 §.

²²⁴ Thornefors, Rättegångsbalk (1942:740) kommentar till 4 kap. 14 §.

²²⁵ Fitger, Rättegångsbalk (1942:740) kommentar till 4 kap. 14 §.

²²⁶ RH 2009:39, som i sin tur gjorde en hänvisning till resonemanget i NJA 2007 s. 841 gällande skiljemans underlåtenhet att informera om omständigheter.

²²⁷ Thornefors, Rättegångsbalk (1942:740) kommentar till 4 kap. 14 §.

En part har möjlighet att göra en jävsinvändning om denne anser att det föreligger ett förtroendeskadligt förhållande mellan domaren och någon av parterna i målet. Detta ska göras första gången parten för talan i målet eller första gången denne för talan efter att parten fått information om den jävsgrundande omständigheten.²²⁸ Att parten borde ha känt till omständigheten vid en tidigare tidpunkt saknar betydelse om det i målet inte finns något som visar att parten kände till omständigheterna.²²⁹ Om parten får reda på omständigheten först när talan förs i högre instans får denne lov att göra invändning mot jäv hos en domare i lägre rätt. En domstol får däremot inte självmant ta upp en jävsfråga gällande domare i lägre rätt.²³⁰ Om en jävsinvändning ogillas kan beslutet överklagas till högre rätt som då får lov att pröva jävsfrågan.²³¹ Om hovrätten fattat beslut om en jävsinvändning mot domare i tingsrätt får beslutet inte överklagas.²³²

6.3 Domarjäv i praktiken

6.3.1 Domares tidigare delaktighet i likartade frågor

Eftersom jävsproblematik vid domstolarna oftast löses genom att domaren avsäger sig målet samt att jävsinvändningar mot tingsrättsdomare endast får överprövas i hovrätten saknas det någon mera omfattande praxis från HD på området.²³³ I följande avsnitt kommer uppsatsen att beröra de mål som finns i kategorier motsvarande kategorierna som redogjorts för i kapitel fem.

Ett mål som fått stort genomslag och där HD kom med ett flertal förtydliganden gällande domare och jäv på grund av domares personliga kopplingar genom likartade frågor var det så kallade Pirate Bay-målet.²³⁴ Målet hade överklagats till Svea Hovrätt, där hovrätten informerade parterna om vilka ledamöter som utsetts samt om deras engagemang i frågor som

²²⁸ 4 kap. 14 § 2 och 3 st. RB.

²²⁹ Pescador Valero v. Spanien, (mål nr. 62435/00), beslut den 24.09.2003.

²³⁰ Ekelöf & Edelstam s. 151.

²³¹ 52 kap. 1 § RB; 56 kap. 1 § RB. Detta förutsätter dock att parten i enlighet med 49 kap. 4 § RB har anmält missnöje mot beslutet.

²³² 54 kap. 8 § 1 p. RB.

²³³ Se avsnitt 6.2.

²³⁴ NJA 2010 s. 274.

hade anknytning till målet. En jävsinvändning gjordes mot två av ledamöterna som var medlemmar i intresseföreningar om upphovsrätt och industriellt rättsskydd. Den ena hade dessutom engagerat sig som sekreterare i ytterligare en förening samt tjänstgjort vid Justitiedepartementets enhet för immaterialrätt. Frågan var om dessa engagemang innebar att det förelåg omständigheter som varit ägnade att rubba förtroendet för domarnas opartiskhet i målet i enlighet med generalklausulen i 4 kap. 13 § RB. Hovrätten ogillade jävsinvändningarna varpå de tilltalade överklagade jävsfrågan till HD.²³⁵

HD konstaterade att ”...med partiskhet förstås att domaren låter partsställningen påverka utgången av målet. Skulle domaren vara beredd att döma på samma sätt även om partsställningen varit den omvända, är domaren inte partisk.”²³⁶ Att domaren inför rättegången ofta har en åsikt om den rättsfråga som aktualiseras i målet medför inte att domaren är partisk om han eller hon är beredd att följa åsikten oberoende av vem som gynnas av rättstillämpningen. En domare måste vara beredd att utan sidoblickar ompröva sin åsikt om målet föranleder detta.²³⁷ HD klargjorde även att generalklausulen i 4 kap. 13 § 10 p. RB måste tolkas så att den även omfattar annan särskild omständighet som inverkar på domarens oberoende i målet, trots att bestämmelsen i sig handlar om opartiskhet. Enligt artikel 6 EKMR ska domarens oberoende eller oavhängighet i enlighet med denna artikel tolkas på det sätt att domaren inte får ha bindningar, nytta eller obehag av viss utgång i målet som påverkar domarens ställningstagande. Det ger stöd för tolkningen.²³⁸ Vidare krävs det att domaren inte bara är opartisk och oberoende utan att denne även objektivt sett ska framstå som opartisk och oberoende. Det krävs därmed att parten har en rimlig grund för en eventuell jävsinvändning. Att parten saknar förtroende för domaren i fråga är inte tillräckligt.²³⁹

²³⁵ NJA 2010 s. 274 p. 1 – 2. Se även bakgrunden i hovrättens avgörande.

²³⁶ NJA 2010 s. 274 p. 3.

²³⁷ NJA 2010 s. 274 p. 7.

²³⁸ NJA 2010 s. 274 p. 4.

²³⁹ NJA 2010 s. 274 p. 6.

HD resonerade vidare att det i svensk praxis inte ansetts utgöra jäv om en domare i ett lagstiftningsärende, dom eller rättsvetenskapligt sammanhang uttryckt en åsikt i en rättsfråga som berörs i målet. En domares tidigare deltagande i ett lagstiftningsärende som rättssakkunnig, till skillnad från ett fall där domaren medverkat i utarbetandet av den plan som berördes i målet, kan inte anses i sig utgöra en sådan direkt medverkan att den är ägnad att rubba förtroendet för domarens oberoende i ett mål där lagstiftningen senare aktualiseras.²⁴⁰

Även i två andra rättsfall har domstolen ogillat en jävsinvändning när en part gjort gällande att en domare varit jävig på grund av tidigare delaktighet i lagstiftningsarbete. I det ena fallet konstaterade domstolen kort att omständigheten att domaren varit delaktig i ett lagstiftningsarbete vars brister utgjorde en av rättsfrågorna i målet inte kunde anses medföra att domaren varit jävig.²⁴¹ I det andra fallet invände parten att domarna varit jäviga då de varit anställda av det departement som ansvarat för lagstiftningen som var föremål för prövning i målet. Domstolen konstaterade att det som framgår av en proposition är ett politiskt avgörande, som en opolitisk statstjänsteman inte har något avgörande inflytande på. Tjänstemannen kan likaväl ha en annan åsikt än den som presenterats av regeringen.²⁴²

Av dessa fall kan utläsas att det verkar svårt att vinna bifall till en jävsinvändning som rör domarens tidigare delaktighet i likartade frågor. Som HD framhåller i sin dom har det inte ansetts utgöra jäv när en domare deltagit i arbete gällande liknande rättsfrågor som i det aktuella målet. I alla redovisade fall rörde domarens delaktighet lagstiftningsarbete, något som inte berörts i skiljedomsfallen men ändå visar på likartad bedömning. I skiljedomsfallen aktualiserades delaktigheten i tidigare tvister med likartat innehåll. Det går dock att konstatera att det varken för skiljemän eller domare ansetts föreligga ett förtroendeskadligt förhållande på grund av att de tidigare deltagit i någon form av arbetsuppgift som innefattat att värdera

²⁴⁰ NJA 2010 s. 274 p. 8 – 11.

²⁴¹ RÅ 1993 ref. 31.

²⁴² RÅ 2005 ref. 1.

och ”skapa” gällande rätt i den rättsfråga som aktualiseras. Troligtvis är det så självklart att en domare i domstol arbetar med samma rättsfrågor vid upprepade tillfällen, att det inte ens är något en part skulle tänkas invända mot. Sammantaget kan dock konstateras att både fallen i skiljeförfarande och domstol talar för att det är vedertaget att skiljemannen och domaren i en relativt hög utsträckning får delta i olika uppgifter som innebär att denne arbetar med rättsfrågor som den senare ska döma i. Det går åtminstone inte att hitta någon klar skillnad i bedömningen av dessa fall, även om omständigheterna varierat något mellan fallen i skiljeförfarande och domstol.

6.3.2 Koppling till annan arbetsgivare

Till skillnad från fallet där domare tidigare arbetat inom regeringskansliet ansågs en adjungerad ledamot i hovrätten jävig då denne var tjänstledig från Åklagarmyndigheten.²⁴³ I fallet konstaterade HD att det i och för sig inte framkommit något som visade på att domaren befattat sig med det aktuella målet under sin tid som åklagare eller att det förelåg någon annan omständighet som skulle kunna grunda jäv.²⁴⁴ HD framhöll att generalklausulen i 4 kap. 13 § 10 p. RB inte innebär att det automatiskt föreligger jäv när en ledamot i domstol är tjänstledig från en myndighet eller organisation och myndigheten eller organisationen senare är part i ett mål. Man måste istället göra en bedömning av förhållandena i det aktuella fallet och om dessa är ägnade att rubba förtroendet för domarens opartiskhet och oberoende.²⁴⁵ Om en part uppfattar en domare, tjänstledig från åklagarmyndigheten, som någon som företräder ett motstående myndighetsintresse eller som lojal till den ordinarie arbetsgivaren och yrkesrollen ansåg HD att det utgör en ”rimlig grund för tvivel om ledamotens opartiskhet”. I ett brottmål får därför en adjungerad ledamots anställning hos Åklagarmyndigheten anses vara en omständighet som kan rubba förtroendet för dennes opartiskhet.²⁴⁶ Det spelade ingen roll att det

²⁴³ NJA 2014 s. 482.

²⁴⁴ NJA 2014 s. 482 p. 17.

²⁴⁵ NJA 2014 s. 482 p. 22.

²⁴⁶ NJA 2014 s. 482 p. 26.

saknades partiskhet i subjektiv bemärkelse och att ledamoten varit anställd vid en annan åklagarkammare än åklagaren i det aktuella målet.²⁴⁷

I målet gjorde HD även uttalanden av mer generell karaktär. Exempelvis uttalades att på grund av samhällsutvecklingen har frågor om domstolars förtroende och verksamhet fått ökad uppmärksamhet, något som tillsammans med skärpta krav på den dömande verksamheten innebär att fler förhållanden än tidigare konstituerar jäv.²⁴⁸ HD tog även upp departementschefens uttalande om att en tolkning av generalklausulen i belysning av Europadomstolens praxis kan medföra att jäv ska anses föreligga när en part kan hysa objektivt berättigat tvivel angående domstolens opartiskhet.²⁴⁹

Även HFD har konstaterat jäv i ett liknande mål. En part hade ansökt om resning sedan han efter avslag på prövningstillstånd fått reda på nya omständigheter gällande en av ledamöterna i kammarrätten. Målet rörde skattetillägg och parten hade således Skatteverket som motpart. Ledamoten i målet var vid målets handläggning tjänstledig från Skatteverket och hade därefter återgått till tjänsten på Skatteverket. Här konstaterade HFD att ledamotens deltagande i målets avgörande objektivt sett skulle kunna rubba tilltron till domstolen och till att målet handlagts opartiskt. Ledamoten bedömdes därför vara jävig.²⁵⁰ I ett annat mål ansåg HFD däremot inte att jäv förelåg när en ledamot, som vid tidpunkten för domstolsprövningen var tjänstledig från Skatteverket, deltog i ett beslut där begäran om muntlig förhandling avslagits. Skatteverket var part i målet. Ledamotens arbete på Skatteverket avsåg annan verksamhet än den som var aktuell i målet samt tillhörde en annan enhet än enheten som var part i målet. Ledamoten deltog endast som en av tre ledamöter i en fråga om muntlig förhandling och deltog inte vid huvudförhandlingen där målet avgjordes i sak.²⁵¹

²⁴⁷ NJA 2014 s. 482 p. 27.

²⁴⁸ NJA 2014 s. 482 p. 4.

²⁴⁹ NJA 2014 s. 482 p. 9.

²⁵⁰ HFD 2011 ref. 15.

²⁵¹ RÅ 2009 ref. 8.

HD och HFD:s jävsbedömningar i målen ovan har blivit föremål för debatt och kommentarer. I debatten har å ena sidan framförts att HFD:s bedömning i det senare fallet, där jäv inte ansågs föreligga, går helt emot Europadomstolens bedömning av saken i målet *Belilos mot Schweiz*. Det har ansetts att omständigheterna i målet var snarlika dem i Europadomstolen där jäv konstaterats, vilket innebär att det ifrågasatts huruvida HFD:s bedömning är förenlig med Europadomstolens praxis.²⁵² Det har å andra sidan även ansetts att HFD gjort en korrekt bedömning av omständigheterna i det aktuella målet, och att denna är i linje med Europadomstolens praxis.²⁵³ I fallen där HD och HFD istället konstaterade jäv har det även lyfts frågor kring bedömningens påverkan för domstolsväsendet. Det har påpekats att den bedömning som HD och HFD gjort i dessa två fall innebär att ”det är misstanke om lojalitet mot funktionen och yrkesrollen som sådan som föranleder jäv”, vilket enligt skribenten innebär att det måste antas vara av central betydelse för jävsprövningen om en extern adjungerad domare normalt företräder ett partsintresse som förekommer i domstolen. Detta skulle i sådant fall kunna innebära att en adjungerad ledamot, som planerar att återgå till sin ordinarie verksamhet efter adjunktion, är jävig att handlägga mål där detta partsintresse förekommer. Detta skulle få påverkan för inte bara myndighetsanställda utan även advokater, vilket i sin tur skulle underminera hela syftet med extern adjunktion i domstol.²⁵⁴

Fallet om Åklagarmyndigheten samt fallet med Skatteverket som konstaterade jäv kom till samma slutsats, medan det tredje fallet får anses gå i motsatt riktning. Man kan fråga sig vilken omständighet som var den avgörande i det ogillande fallet, även om det givetvis gjordes en helhetsbedömning. Att det i målet handlade om en helt annan verksamhet och enhet än den som ledamoten arbetade på, borde sakna betydelse. I fallen där ledamöterna ansågs jäviga saknade de omständigheterna betydelse. En möjlig förklaring skulle kunna vara att ledamoten inte deltog i någon sakprövning. Samtidigt bör man ha i åtanke att fallet utstått viss kritik huruvida bedömningen var korrekt, även om bedömningen också ansetts

²⁵² Sandgren s. 694 ff.

²⁵³ Warnling-Nerep s. 252 f.

²⁵⁴ Wersäll s. 4 f.

vara korrekt. Om man bortser från domstolens avslag i det ogillande fallet, så var det i de två andra fallen bland annat omständigheten att domaren företrädde ett motstående intresse som ansågs grunda ett rimligt tvivel för domarens opartiskhet. HD framhöll även att det inte i sig förekommit något som visat på att domaren befattat sig med det aktuella målet. Dessa bedömningar är intressanta att notera i förhållande till de bedömningar som gjorts vid skiljeförfarande. Av naturliga skäl uppkommer inte exakt motsvarande frågeställningar i skiljeförfarande och domstol, men kopplingarna mellan rollen som domare eller skiljeman och dennes anställning på advokatbyrå eller myndighet går ändå att finna likheter mellan. Vid en jämförelse är det därför intressant att domstolen i domarfall ansett domare jävig om denne varit anställd, visserligen med tjänstledighet, vid en myndighet som samtidigt är part i målet. Att detta ansetts utgöra ett förtroendskadligt förhållande kan liknas vid den situation som uppstår när en skiljemans advokatbyrå tidigare företrätt en part, vilket också medför ett förtroendskadligt förhållande.

Bedömningarna av skiljemän och domare visar också på likheter, såsom att det både i skiljeförfarande och domstol inte verkar spela någon roll vilken roll domaren eller skiljemannen haft i förhållande till den berörda parten i målet samt vilken enhet, eller kontor i skiljeförfarande, som denne arbetat på. Det som varit avgörande i båda kategorierna har istället varit den omständighet att domaren eller skiljemannen arbetat på myndigheten, eller advokatbyrån som företrätt klienten. Vid ett sådant konstaterande tyder bedömningarna i samtliga fall på att det görs relativt strikta bedömningar och att det framförs liknande argument och resonemang kring hur omständigheten att beslutsfattaren även är kopplad till en part i målet ska bedömas. Det som skiljer sig åt är att domstolarna vid skiljeförfaranden lägger stor vikt vid vilken omfattning och betydelse klienten har, något som av förklarliga skäl saknar motsvarighet vid en myndighet och därmed inte berörs i bedömningarna. Detta beror givetvis på den andra skillnaden, att det i domstolen är myndigheten själv som är part, medan advokatbyrån i skiljeförfarande endast är ombud för en part. Detta förhållande skulle kunna diskuteras vidare, eftersom man kan fråga sig om det inte innebär att

skiljemän ändå döms lite striktare. En advokatbyrå har ju inget eget intresse av en tvist, på det vis som en myndighet i egenskap av part har.

6.3.3 Tidigare ärenden med samma parter

Till skillnad från skiljemän kan en domare inte bli utnämnd av en och samma part flera gånger, eftersom parter i domstol inte väljer sin domare. Av denna anledning kan frågor gällande flertal utnämmanden inte aktualiseras gällande domare. Däremot kan frågor uppstå ifall domaren dömer parter som denne tidigare dömt och hur detta ska påverka opartiskheten. En domare har inte ansetts jävig att handlägga ett mål rörande en vårdnadstvist trots att domaren varit delaktig i ett tidigare brottmål där en av parterna varit tilltalad.²⁵⁵ Domstolen konstaterade att det kunnat ”fastslås att den omständigheten att en domare tidigare deltagit i ett mål med en viss person som part i regel inte hindrar domaren från att avgöra ett senare mål med samma person som part”. Det som är relevant för jävsfrågan i en sådan situation är huruvida tvistefrågan i målen i huvudsak är densamma, inte om en och samma person är part i målen. Undantag får göras i situationer där det på grund av särskilda omständigheter kan anses befogat. Som exempel nämndes situationer där domaren på grund av sitt handlande i målet skapat motsättningar mellan sig och parten genom att skapa intryck av att denne varit negativt inställd mot just denne. I det aktuella fallet hade domaren visserligen formulerat en skiljaktig mening sju år tidigare onödigt provokativt men utformningen ansågs inte vara sådan att den medfört att han var jävig i det senare målet.²⁵⁶

Det första som kan konstateras av detta rättsfall är att det som utgångspunkt inte verkar föreligga något hinder för en domare att döma i mål med parter som denne tidigare dömt. Det får anses vara en liknande bedömning som i skiljedomsfall. En skillnad är dock huruvida målet i huvudsak är den samma, något som inte verkade spela någon roll i skiljeförfarandet, snarare tala emot ett förtroendeskadligt förhållande. I domstolsförfaranden är det däremot inte tillåtet för en domare att döma i samma mål åtminstone om det

²⁵⁵ NJA 1993 s. 571.

²⁵⁶ NJA 1993 s. 571.

rör brottmål.²⁵⁷ En viktig skillnad här är dock att själva orsaken till att ett förtroendeskadligt förhållande kan uppstå på grund av tidigare uppdrag i skiljeförfaranden är att skiljemanden utvecklade någon form av intressebindning som följde av upprepade utnämningar från part eller ombud från en viss advokatbyrå. Så kommer aldrig vara fallet i domstol, eftersom domare tilldelas mål enligt särskilda regler och således inte kan bli tillfrågade att döma i en särskild tvist. På samma sätt lär det troligtvis inte heller förekomma fall i skiljeförfarande där skiljemanden anses skapat motsättningar genom tidigare ageranden i ett förfarande. I skiljeförfarande torde det vara ett främmande fenomen eftersom det knappast är troligt att en part med sådan uppfattning om skiljemanden skulle utnämna den igen.

I ett annat fall,²⁵⁸ som visserligen rörde ett privat förfarande och inte ett domstolsförfarande, hade parterna kommit överens om att tillsammans utse varsin ledamot samt en gemensamt utsedd ordförande. Parterna hade uttryckligen kommit överens om att det inte var tal om något skiljeförfarande, utan en privat nämnd. Efter att nämnden fattat sitt beslut upptäckte ena parten att motparten under tiden för förfarandet hade valt att anlita ordföranden till andra uppdrag. Detta ansågs enligt hovrätten ha inneburit att ordföranden blev jävig i tvisten. Hovrätten kom fram till att nämndens opartiskhet var ett underförstått villkor i det träffade tvistlösningsavtalet, vilket gjorde att motparten brutit mot villkoret när de anlitat ordföranden för andra uppdrag. Följden av detta blev att motparten ansågs ha begått ett väsentligt avtalsbrott, vilket ledde till att parten inte var bunden av det beslut som meddelats.²⁵⁹

Detta rättsfall styrker framförallt vikten av att parterna tillförsäkras en rättvis rättegång enligt EKMR, genom möjligheten att bli dömd av en opartisk och oberoende domare. Även om det inte rörde sig om ett skiljeförfarande så fanns det flera likheter, som kan liknas vid de bedömningar som gjorts i övriga fall rörande skiljemans koppling till part.

²⁵⁷ 4 kap. 13 § 8 p. RB.

²⁵⁸ Svea Hovrätt T 4968-07.

²⁵⁹ Svea Hovrätt T 4968-07.

6.3.4 Personliga relationer

Även en domares relationer till parter kan få inverkan på bedömningen av dennes opartiskhet. Frågan har dock inte prövats i så många olika sammanhang. I ett mål var dock domaren medlem i samma förening som en av parterna. Där konstaterade domstolen att en jävsgrundande situation inte förelåg.²⁶⁰ Domstolen kommenterade att alla medborgare har rätt att tillhöra olika föreningar och organisationer, något som innebär att en domare måste reflektera över om dennes engagemang kan medföra att förtroendet för dennes opartiskhet och oberoende kan ifrågasättas som följd av de eventuella bindningar och intressen som föreningslivet medför. Medlemskap i slutna föreningar gör att det finns större anledning att iaktta försiktighet jämfört med föreningar öppna för alla.

Föreningen i det aktuella målet hade som övergripande syfte att bidra till medlemmarnas personliga utveckling och tillgodoseende av olika ändamål. Detta ansågs inte tillräckligt för att domaren och parten i målet skulle anses ha sådana förpliktelser till varandra enbart på grund av medlemskapet, att förtroendet för domarens opartiskhet kunde ifrågasättas. Eftersom de inte heller hade träffats eller haft något med varandra att göra före målet i domstolen så ansågs de inte heller ha en så pass nära relation att opartiskheten kunnat ifrågasättas på denna grund. Domaren ansågs därför inte jävig, även om domstolen menade att domaren borde informerat parterna om medlemskapet i föreningen.²⁶¹

Detta fall verkar också gå i linje med de bedömningar som gjorts gällande skiljemän och personliga relationer. Det rörde dock en koppling som berodde på ett rent privat medlemskap i en förening. Något sådant har mig veterligen inte prövats gällande skiljemän. Däremot konstaterades i fall angående skiljeförfarande att deltagande i olika institut och kommittéer inte innebar något förtroendskadligt förhållande. Sådant deltagande bedömdes dock vara inom ramen för mer professionella sammanslutningar, vilket enligt min mening bör bedömas på annorlunda sätt än en relation baserad på

²⁶⁰ Göta Hovrätt T 3151-18.

²⁶¹ Göta Hovrätt T 3151-18.

rent privat grund. Samtidigt var kopplingen mellan domaren och parten i målet väldigt svag och domstolen konstaterade att de varken hade några särskilda förpliktelser till varandra eller överhuvudtaget träffats. Det är därför troligt att frågan bedömts annorlunda om de haft någon form av relation. Domstolen konstaterade trots allt att det fanns anledning att reflektera över om engagemang skulle kunna medföra att förtroendeskadliga förhållanden aktualiseras. Sammantaget får dock sägas att det är svårt att dra någon generell slutsats av detta, mer än att det verkar vara ovanligt med koppling på grund av personliga relationer både i skiljeförfarande och domstol. Förklaringen till detta är troligtvis att domare på ett tidigt stadium avträder från målet på grund av delikatessjäv, på samma sätt som en skiljeman avstår från att tacka ja till uppdrag om denne finner att den har en relation till någon av parterna.

7 Avslutande reflektioner

7.1 Allmänna synpunkter om möjligheten att invända mot opartiskhet

Uppsatsens första frågeställning, i vilka situationer man kan invända mot en skiljemans opartiskhet, har framförallt besvarats i uppsatsens deskriptiva delar. Det som kan konstateras är att det i teorin är väldigt tydligt när man med utsikt till framgång kan invända mot en skiljemans opartiskhet och hur. Emellertid föreligger ofta komplicerade tillämpningsfrågor i praktiken, gällande gränsdragningen av vilka omständigheter runt diverse personliga kopplingar som anses hamna inom ramen för ett förtroendeskadligt förhållande. Ur ett processuellt perspektiv vill jag även nämna den skillnad som verkar föreligga mellan institutionella skiljeförfaranden och skiljeförfaranden ad hoc. Vid institutionella skiljeförfaranden, åtminstone inom SCC, finns tydliga regler för hur en invändning mot opartiskhet ska göras samt att SCC:s styrelse fattar beslut i frågan. Vid ett skiljeförfarande ad hoc prövar skiljenämnden själva invändningen, något som senare kan överklagas till tingsrätten.

I det rättsfall om tingsrätts överprövning²⁶² som nyligen publicerats klargjordes att tingsrätten saknar möjlighet att avgöra frågan om opartiskhet när en skiljedom redan har meddelats. Detta visar på en svaghet i lagstiftningen, eftersom parterna i praktiken förlorar sin rätt att få frågan om det förelegat ett förtroendeskadligt förhållande omprövade av tingsrätten. Även om parten har möjlighet att invända mot opartiskhet under förfarandet, så kan man ifrågasätta det lämpliga i att det är nämnden själv som prövar sin lämplighet. Här förefaller de institutionella förfarandena att vara bättre organiserade, eftersom en invändning direkt prövas av ett utomstående organ. För parter i ad hoc-förfarande innebär det således att en part i praktiken ibland endast har möjlighet att få sin invändning prövad av skiljenämnden, som denna finner olämplig. Eftersom rätten till rättvis

²⁶² Se avsnitt 5.6.

rättegång är en grundläggande rättighet får parterna vid ett institutionellt förfarande generellt sett anses ha större möjlighet att bevaka denna rätt när regleringen ser ut på detta vis. Dessutom riskeras att syftet med skiljeförfarandet, dess tids- och kostnadseffektivitet, urholkas när parterna inte tillförsäkras en effektiv möjlighet att agera vid opartiskhet redan under förfarandets gång.

I doktrin har det framhållits att hovrätten borde vara den instans som prövar en invändning mot skiljemän istället för tingsrätten. Det har också framförts argument att eftersom tingsrättens beslut inte kan överprövas av högre rätt så finns det en risk för att förtroendeskadliga förhållanden kan komma att bedömas på olika sätt beroende på tingsrätt, vilket leder till ett osäkert rättsläge.²⁶³ Först och främst vill jag påpeka att jag håller med om att hovrätten borde vara ansvarig för omprövning av skiljenämnds beslut gällande förtroendeskadliga förhållanden. En sådan lösning är i överensstämmelse med övriga forumregler i LSF där hovrätten är första instans för övriga behörighetsfrågor samt för klandertalan.²⁶⁴ Det skulle troligtvis bidra till ett mer smidigt och enhetligt system. Inte minst borde det vara mer effektivt vid tillfällen där skiljedomen hinner meddelas innan tingsrätten hunnit fatta beslut och talan istället får göras inom ramen för en klandertalan. Däremot delar jag inte åsikten att rättsläget blir osäkert på grund av att tingsrätten ska pröva invändningen. Som framgått av uppsatsen finns det ingenting som tyder på att en invändning ska bedömas annorlunda beroende på om denna görs under förfarandets gång eller i efterhand genom en klandertalan.²⁶⁵ Således är praxis från överrätt i samband med klanderdomar lika relevanta för tingsrätten som vilken annan praxis som helst. Jag anser därför inte att risken för inkonsekvent bedömning är större i dessa mål än något annat mål som tingsrätten dömer i. Däremot är jag av uppfattningen att de bedömningar som görs vid invändningar mot opartiskhet under förfarandets gång skulle få större betydelse om dessa prövas av hovrätten på grund av det genomslag som är större vid hovrättspraxis än tingsrättspraxis.

²⁶³ Wallin s. 461.

²⁶⁴ Jfr. 43 § LSF.

²⁶⁵ Se avsnitt 3.6.

7.2 Sammanfattning av omständigheter som får betydelse vid bedömningen av opartiskhet

Uppsatsens andra frågeställning har delvis besvarats i kapitel fem. De fyra olika kategorier som fallen delats in i har besvarat frågan om skiljemannens opartiskhet på olika sätt. I kategorin om personliga kopplingar genom advokatbyrå har mest rättspraxis gått att hitta, som i sin tur innehållit flera klargöranden om bedömningen av förtroendskadliga förhållanden. Även i den rättspraxis som hittats vid personliga kopplingar på grund av tidigare uppdrag har viktiga omständigheter kunnat utläsas. Vid kopplingar på grund av skiljemans tidigare delaktighet i likartade tvister eller liknande samt personliga relationer till skiljemannen är det svårare att finna stöd för att ett förtroendskadligt förhållande föreligger och därigenom vilka omständigheter som kan få betydelse.

För att sammanfatta verkar den viktigaste faktorn huruvida förtroendskadliga förhållanden föreligger vara om det finns en personlig koppling till följd av att någon av parterna är klient till skiljemannens advokatbyrå. Om så är fallet har det i princip alla fall inneburit att förtroendet för skiljemannen ansetts rubbat. Även om det funnits omständigheter som kunnat peka åt annat håll, har det konstaterats förtroendskadliga förhållanden. Oavsett om det egentligen funnits väldigt låg eller ingen inblandning i klientärendet med parten av den aktuella skiljemannen. Domstolspraxis såväl som SCC:s beslut har visat på en strikt bedömning i dessa fall. En annan faktor som haft betydelse är om skiljemannen haft tidigare uppdrag för en part eller dennes ombud. I dessa situationer verkar vikt läggas vid hur stor andel av uppdrag som kommer från byrån i fråga samt antal advokater inblandade i utnämningarna. Om skiljemannen istället haft uppdrag för parten i målet är omfattning av uppdraget samt när i tiden uppdraget genomfördes två viktiga faktorer vid bedömningen om detta ska föranleda ett förtroendskadligt förhållande.

Det har även framkommit en del faktorer som kan få betydelse vid bedömningen oavsett vilken typ av koppling det rör sig om. I flertal rättsfall har domstolarna hänvisat till IBA:s riktlinjer och bedömt huruvida omständigheterna i fråga omfattats av situationer upptagna på någon av listorna. I två vägledande fall från HD har domstolen konstaterat att det finns anledning att beakta IBA:s riktlinjer rörande intressekonflikter.²⁶⁶ I SCC:s beslut har både parter och institutet hänvisat till riktlinjerna. Detta tyder på att riktlinjerna utgör ett viktigt underlag vid bedömning av frågor om skiljemans opartiskhet. Hur en omständighet bedöms i riktlinjerna får därför en tung ställning vid bedömningen av om omständigheten utgör ett förtroendeskadligt förhållande. Det ska nämnas att det i några fall bedömts på annat sätt än i enlighet med riktlinjerna, samt att hovrätten i ett fall²⁶⁷ konstaterat att det inte finns skäl att beakta riktlinjerna om LSF reglerar frågan. Jag anser dock inte att detta uttalande i sig motsäger riktlinjernas betydelse; riktlinjerna reglerar just intressekonflikter som sällan finns uttryckligen reglerade i LSF.

Det kan eventuellt tänkas att SCC är något mer måna om att följa riktlinjerna än vad domstolarna är. En förklaring till detta är att institutet är mycket mån om att förmedla en attraktiv tvistlösningsmetod och att det underlättas av att iaktta internationellt erkända regler. Som redovisats syftar riktlinjerna till att underlätta så att bedömningarna av förtroendeskadliga förhållanden inte skiljs åt beroende på var i världen som skiljemän och parter kommer från. En svensk domstol har inte lika starka incitament att beakta hur frågan bedöms internationellt om det i inhemsk praxis och lagstiftning finns tillräckligt tydlig vägledning. Att HD därför beaktat IBA:s riktlinjer i flera vägledande avgöranden tyder på den betydelse som riktlinjerna ändå får anses ha. Slutsatsen av detta blir följaktligen att huruvida en personlig koppling omfattas av IBA:s riktlinjer eller inte är en faktor som väger tungt vid bedömningen.

²⁶⁶ NJA 2007 s. 841; NJA 2010 s. 317.

²⁶⁷ Svea Hovrätt 9620-11.

I flera av fallen har invändningen även varit kopplad till en underlåtenhet att upplysa om förtroendskadlig omständighet. Inte i något av de fall där en sådan underlåtenhet har förekommit har det fått någon påverkan på utfallet.²⁶⁸ Om det är ett gränsfall om en omständighet ska anses vara förtroendskadlig eller ej, uttalades i förarbetena att en underlåtenhet av att informera om denna omständighet skulle kunna vara den tillkommande faktor som gjorde att ett förtroendskadligt förhållande skulle anses föreligga.²⁶⁹ I de redovisade fallen har ingen ansett så vara fallet. Sammantaget får det konstateras att en underlåtenhet att upplysa om ett förtroendskadligt förhållande spelar väldigt liten roll vid bedömningen. Även om detta är en bedömning i enlighet med förarbetenas uttalanden kan man fråga sig vilken funktion upplysningsplikten fyller i fall där skiljemannen aktivt valt att undanhålla information. Det är också oklart hur ett gränsfall, där underlåtenheten blir avgörande, kan tänkas se ut utifrån de olika fall som jag gått igenom. Enligt min mening finns det inget från de genomgångna rättsfallen som visar vad ett sådant gränsfall kan vara, som skulle kunna tänkas medföra att underlåtenheten får betydelse.

Slutligen vill jag även nämna något om helhetsbedömningar. Det är klarlagt att en helhetsbedömning alltid ska göras, där omständigheter både kan öka och minska sannolikheten för ett förtroendskadligt förhållande. I ett av fallen²⁷⁰ konstaterade hovrätten att en sammantagen bedömning inte skulle leda till att skiljemannen varit obehörig, eftersom ingen av de återopade omständigheterna framställt som tveksamma eller särskilt graverande. Något annat uttalande om hur flera omständigheter ska bedömas, har inte framkommit från mitt urval. Trots att det i de flesta fall görs en helhetsbedömning har det sällan förtydligats hur helhetsbedömningen ska genomföras för att inverka på bedömningen av opartiskhet. Av hovrättens uttalande anser jag att man kan urskilja en viss passivitet gällande hur flertal omständigheter ska sammanvägas, om ingen av dessa i sig anses särskilt allvarlig. Enligt mig tyder detta synsätt på att själva syftet med en helhetsbedömning urholkas, eftersom en helhetsbedömning ska ta alla

²⁶⁸ Se exempelvis NJA 2010 s. 317 och Svea Hovrätt 5044-04.

²⁶⁹ SOU 1994:81 s. 266.

²⁷⁰ Svea Hovrätt 2484-11.

omständigheter i beaktning. Detta riskerar att bidra till att det kan finnas massor med beröringspunkter mellan skiljeman och part så länge ingen av de för sig är särskilt graverande. En sådan bedömning anser jag gå emot syftet med helhetsbedömningen. Jag anser därför att hovrättens uttalande är problematiskt, även om det är svårt att dra någon större slutsats av ett enstaka uttalande.

7.3 Bedömningen av skiljemans opartiskhet i förhållande till domares jäv

Som redovisats i kapitel sex har domstolarna huvudsakligen gjort väldigt lika bedömningar när det kommer till skiljemäns och domares opartiskhet och hur personliga kopplingar kan anses utgöra ett förtroendskadligt förhållande. Samtidigt föreligger det en del grundläggande skillnader mellan skiljeförfaranden och domstolsprövning, som inte heller går att komma ifrån. En sådan viktig skillnad är skillnaden på hur en domare och en skiljeman blir tilldelad ett mål att döma i. Domaren blir tilldelad ett mål enligt en objektiv ordning,²⁷¹ vilket kan kopplas till den grundlagsskyddade regeln om domstolens oberoende. På grund av detta försvinner den aspekt som istället kan aktualisera förtroendskadliga förhållanden för skiljemannen, nämligen att parterna själva väljer sina skiljemän. En följd av detta är att frågor om opartiskhet i förhållande till utnämningen som skiljemannen behöver fundera över ytterst sällan är något som aktualiseras för domaren. Eftersom en skiljeman får sina uppdrag av parterna behöver denne ha ett gott rykte och status i rollen som skiljeman. En skiljeman kan inte välja att agera som skiljeman utan det förutsätter att andra inom skiljemannaområdet har förtroende för denna, så att skiljemannen blir tillfrågad. Det är även parterna själva som betalar arvode till skiljenämnden.²⁷² En domare får istället sina mål automatiskt, vilket gör att denne inte behöver fundera på varken rykte, status eller den ekonomiska aspekten på samma sätt som en skiljeman kan tänkas göra. På grund av detta kan man anta att incitament till att åta sig ett uppdrag som skulle kunna

²⁷¹ Se avsnitt 6.1.

²⁷² Jfr. 37 § LSF.

finnas för skiljemän, saknas hos domaren. Det är givetvis något som man bör ha i åtanke vid en jämförelse mellan dessa.

Det får även konstateras att fler typer av mål aktualiseras i domstol jämfört med skiljeförfarande. En naturlig följd av detta får därför anses vara att vissa skillnader i bedömningarna om opartiskhet kan hänföras till tvisternas olika måltyper. Det som däremot varit det intressanta att jämföra i uppsatsen är den argumentation och de bedömningar som gjorts gällande opartiskhet för domare jämfört med skiljemän. Här kan framhållas att det generellt sett varit enhetliga bedömningar oavsett om frågan aktualiserats för skiljeman eller domare. Detta styrks även av att det i flera rättsfall gällande domares opartiskhet hänvisas till rättsfall gällande skiljemän.²⁷³ Även respektive lags generalklausul är utformad på i princip samma sätt. Någon egentlig skillnad kan därför inte tänkas vara tanken med respektive bestämmelse. Av de redovisade rättsfallen framkommer även tydliga likheter i domstolarnas ställningstaganden, i respektive kategori.

Som framgått är exempelvis en av anledningarna till att parter väljer skiljeförfarande att man själv får välja sin skiljeman och således får ett större inflytande i tvistlösningen.²⁷⁴ Skillnader på grund av detta är således svårt att komma ifrån om skiljeförfarandet fortsatt ska fylla sin funktion. På grund av dessa skillnader i hur förfarandena går till kan man konstatera att valet att särskilja på begreppen, opartiskhet för skiljemän och jäv för domare, egentligen anses naturligt. Det är ett rimligt antagande att det, till följd av tvistlösningsmetodernas olika karaktär, kan förekomma situationer som bedöms förtroendeskadligt för en skiljeman men inte för en domare eller tvärtom. Denna genomgång har däremot inte visat på någon särskild situation som bedöms annorlunda på grund av att det rör sig om en domare eller en skiljeman, vid en omständighet som kan föreligga för både domare och skiljemän. Skillnaderna har snarare förklarats av att skiljeförfarandet och domstolsförfarandet har olika natur. Man kan därför fråga sig huruvida särskiljandet av begreppen är önskvärd. Min bedömning är snarare att det

²⁷³ Se exempelvis resonemanget i NJA 2014 s. 482 p. 13; RÅ 2009 ref. 8.

²⁷⁴ Se avsnitt 2.2.

uppstår en något onödig förvirring vad gäller reglernas innebörd på grund av denna varierande begreppsanvändning.

Motiveringen till särskild begreppsanvändning har varit att det kan tänkas uppstå situationer där det föreligger förtroendskadligt förhållande för den ena professionen, men inte för den andra.²⁷⁵ De skillnader som kunnat särskiljas i denna uppsats har som nämnts snarare berott på de grundläggande skillnader som gäller respektive förfarande. Även HD:s uttalande i ett fall gällande att det inte finns någon anledning att en situation som skapar jäv enligt RB:s regler inte skulle anses förtroendskadlig för en skiljeman, styrker denna uppfattning.

I doktrin används ofta jävsbegreppet när det rör sig om skiljemän. Även i SCC:s regelverk nämns regler om jävsinvändningar trots att de lyder under LSF:s regler. Som nämnt ovan har domstol resonerat och berört fall gällande skiljemäns opartiskhet vid bedömning av domarjäv. Hade det benämnts likadant för både skiljemän och domare är det möjligt att det istället underlättat en mer enhetlig praxis och tillämpning av reglerna. Vid de situationer som endast berör domstol eller endast skiljeförfarande är det naturligt att just en sådan situation inte kan tillämpas på det andra förfarandet. Det behöver inte i sig medföra att benämningen bör vara olika. Jag ser inte varför det inte skulle kunnat benämnas jäv både för skiljemän och domare och att det sedan framgår att vissa situationer, exempelvis att skiljemannen utnämns flertal gånger av samma ombud, inte kommer att vara aktuellt i ett domstolsförfarande.

7.4 Avslutande kommentar

Av HD:s praxis och uttalanden i doktrin verkar tendensen vara att både antal invändningar samt omständigheter som anses vara förtroendskadliga ökar. Uttalandena²⁷⁶ gällde jävsregler i domstol och tog framförallt sikte på betydelsen av att rättsväsendet har ett stort förtroende hos allmänheten. Att fler omständigheter uppmärksammas i förhållande till opartiskhet tyder

²⁷⁵ Se avsnitt 3.2.

²⁷⁶ Se NJA 2014 s. 482 p. 9 samt avsnitt 6.1.

också på att fler invändningar görs. Även om detta gällde domstolsförfarande verkar ändå en motsvarande ökning skett vid skiljeförfaranden.²⁷⁷ Med det sagt är det inte en självklarhet att ökningen beror på samma sak, det är exempelvis tveksamt om ökningen vid skiljeförfarande kan förklaras av allmänhetens intresse och förtroende när skiljeförfarandena är icke-offentliga. Att domstolen uttalade att den ökade uppmärksamheten lett till fler jävssituationer är intressant, eftersom det tyder på att det blivit en allt större förtroendefråga huruvida omständigheter ska föranleda jäv eller ej. Man kan tänka sig att det är något som blivit allt viktigare för att bibehålla domstolarnas legitimitet. Detta med all rätt, rätten till en rättvis rättegång och därigenom opartisk och oberoende domstol är en grundläggande rättighet.

Frågan är hur skiljeförfaranden påverkas av att opartiskheten bedöms utifrån detta. Skiljeförfaranden är inte offentliga på samma sätt som domstolsförfaranden och används framförallt vid kommersiella tvister. Samtidigt har även parterna rätt att få sin tvist prövad av en opartisk och oavhängig domstol i enlighet med olika uttalanden från Europadomstolen.²⁷⁸ Genom att välja skiljeförfarande har parterna valt bort den statliga tvistlösningsmetoden, med allt vad det innebär. Enligt uttalanden i förarbeten samt doktrin framgår dock att parter har möjlighet att godta en skiljeman även om det föreligger förtroendeskadliga förhållanden.²⁷⁹ Denna möjlighet saknas i domstol. Samtidigt har det ett flertal gånger uttalats i rättspraxis att det på grund av skiljeförfarandets avsaknad av överprövning ska ställas höga krav på skiljemännens opartiskhet. Vissa verkar ha tolkat dessa uttalanden som att kravet ska ställas *särskilt* högt för skiljemän, medan andra menar att det inte på något sätt innebär att kravet ska ställas högre än i domstol.²⁸⁰ Även om parter väljer bort statlig domstolsprövning står det klart att rätten till en opartisk och oavhängig domstol kvarstår, att kravet åtminstone ska ställas högt på grund av avsaknad av överprövning samtidigt som parterna är fria att välja sina skiljemän. Frågan är således

²⁷⁷ Se exempelvis Ipp, Caré & Bershka s. 3 f. jämfört med Tellez s. 5; Jung s. 2.

²⁷⁸ Se avsnitt 2.1.

²⁷⁹ Se avsnitt 3.5.

²⁸⁰ Sandgren s. 710 f.

vilken kontroll och vilka krav på skiljemännens opartiskhet som erfordras i ett skiljeförfarande. Utifrån rättssäkerhetsaspekten kan det framstå som önskvärt med höga krav och stora möjligheter till invändning. Samtidigt finns det en annan aspekt av skiljeförfarandet som också bör tas i beaktning. En av skiljeförfarandets viktigaste konkurrensfördelar är dess tids- och kostnadseffektivitet, som kännetecknas just av att det är ett eninstansförfarande. Av denna anledning finns det också skäl att fundera på om ökade invändningar och klanderprocesser riskerar att motverka skiljeförfarandets syfte.

Sammanfattningsvis är min mening att det i frågan om skiljemäns opartiskhet finns en hel del omständigheter som kan rubba förtroendet för skiljemannen. Det finns i detta avseende praxis och doktrin som är relativt tydlig och enhetlig. Även IBA:s riktlinjer får anses spela en viktig roll vid avgörandet av opartiskhet. Samtidigt har alla rättsfall visat att det finns oerhört många och individuella omständigheter som kan få betydelse för bedömningen, vilket gör att det i vissa frågor är relativt oklart var gränsen anses passerad för ett förtroendskadligt förhållande. Detsamma gäller egentligen för domare, med den skillnad att det troligtvis är lättare för en domare att frånträda uppdraget vid tveksamheter jämfört med skiljemannen.

Vid tveksamhet om omständigheten kan föranleda ett förtroendskadligt förhållande eller ej skulle en skiljeman kunna tänkas stanna vid att upplysa om omständigheten och ändå ta sig an uppdraget, om parterna inte invänder. En skiljeman vill givetvis ta sig an de uppdrag som kan leda till både erfarenheter och ekonomisk vinning. Med detta påstående menar jag självfallet inte att skiljemän tenderar att agera felaktigt på grund av något ekonomiskt incitament, tvärtom tror jag skiljemän är mycket måna om att de har möjlighet att ta sig an uppdraget för att upprätthålla sitt förtroende och renommé.

Om en invändning görs först under förfarandets gång, kan det dock vara av vikt att skiljenämnden sitter kvar om det verkar som att invändningen gjorts med annat syfte än att parten de facto upplever skiljemannen som partisk.

Av de genomgångna rättsfallen har några invändningar framkommit som i min mening kan väcka frågor kring partens uppsåt med invändningen.²⁸¹ Vid sådana tillfällen kan det snarare vara av vikt att skiljemannen inte frånträder utan får stanna kvar och avgöra tvisten. Risker finns annars att parter i syfte att obstruera förfarandet använder sig av obefogade invändningar, något som både är tids- och resurskrävande. I sådant fall skulle invändningen kunna användas för att utöva påtryckning om parten exempelvis känner sig missnöjd med skiljemännens materiella bedömning. Det är absolut inte bra ur ett rättssäkerhetsperspektiv eftersom det förhalar partens möjlighet till prövning av tvisten. Om detta dessutom sätts i system kan det i det långa loppet innebära att skiljeförfarandet som tvistlösningsform förlorar sina fördelar, vilket skulle kunna leda till ett minskat användande av skiljeförfaranden.

²⁸¹ Exempelvis SCC Arbitration 2016/131 samt 2017/169.

Käll- och litteraturförteckning

Offentligt tryck

- Prop. 1998/99:35 Ny lag om skiljeförfarande.
- Prop. 2017/18:257 En modernisering av lagen om skiljeförfarande.
- Prop. 2017/18:88 Ordförandeskapet i domstol vid kollegial handledning.
- SOU 1994:81 Ny lag om skiljeförfarande.
- SOU 2015:37 Översyn av lagen om skiljeförfarande.

Litteratur

- Cars, Thorsten, Lag om skiljeförfarande (1999:116) kommentar till 8 §, Karnov i Juno, uppdaterat 2021-01-01, hämtad 2021-02-22.
- Danelius, Hans, *Mänskliga rättigheter i europeisk praxis*, 4. uppl., Norstedts Juridik, Stockholm, 2012.
- Eka, Anders, Regeringsform (1974:152) kommentar till 11 kap. 3 §, Karnov i Juno, uppdaterad 2021-01-01, hämtad 2021-04-14.
- Ekelöf, Per Olof, Edelstam, Henrik, *Rättegång – första häftet*, 8. uppl., Norstedts Juridik, Stockholm, 2002.
- Engström, Dan, Nilsson, Elin, 'Något om bestämmelserna om entledigande av skiljemän i skiljeförfaranden och handläggningsfrågor', i *Mitt i juridiken*, Bisode Infotorg, publicerad 2021-03-02.
- Fehr, Martin, 'Ändringarna i skiljemannalagen', i *Svensk Juristtidning*, 1919 s. 298.

Fitger, Peter, Rättegångsbalk (1942:740) kommentar till 4 kap. 11 §, 4 kap. 13 §, 12 kap., 12 kap. 4 §, Karnov i Juno, uppdaterad 2021-01-01, hämtad 2021-04-16.

Harris, David, O'Boyle, Michael, Bates, Ed m.fl., *Harris, O'Boyle and Warbrick: Law of the European Convention on Human Rights*, 4. uppl., Oxford University Press, Oxford, 2018.

Heuman, Lars, *Skiljemannarätt*, 1. uppl., Norstedts Juridik, Stockholm, 1999.

Heuman, Lars, *Specialprocess – utsökning och konkurs*, 8. uppl., Norstedts Juridik, Stockholm, 2020.

Hobér, Kaj, *International Commercial Arbitration in Sweden*, 1. uppl., Oxford University Press, Oxford, 2011.

Kleineman, Jan, 'Rättsdogmatisk metod', i *Juridisk metodlära*, Nääv, Maria & Zamboni, Mauro (red.), 2. uppl., Studentlitteratur, Lund, 2018.

Kvart, Johan, Olsson, Bengt, *Twistlösning genom skiljeförfarande*, 3. uppl., Norstedts Juridik, 2012.

Lindskog, Stefan, *Skiljeförfarande – en kommentar*, 3. uppl., Norstedts Juridik, Stockholm, 2020.

Madsen, Finn, *Skiljeförfarande i Sverige*, 2. uppl., Jure Förlag, Stockholm, 2009.

Maunsbach, Lotta, Westberg, Peter, *Civilrättskipning II*, 3. uppl., Norstedts Juridik, Stockholm, 2021.

Redfern, Alan, Hunter, Martin, Blackaby, Nigel, Partasides Qc, Constantine, *Redfern and Hunter on International Arbitration*, 6. uppl., Oxford University Press, Oxford, 2015.

Runesson, Eric M., 'Byråjäv och skiljemannauppdrag prövat av HD', i *Juridisk Tidskrift*, 2007/08 nr. 4.

Sandgren, Claes, 'Domares jäv och skiljemans opartiskhet', i *Svensk Juristtidning*, 2010 s. 689.

Thornefors, Christer, Rättegångsbalk (1942:740) kommentar till 4 kap. 1 §, 4 kap. 14 §, Lexino i Juno, uppdaterad 2021-01-01, hämtad 2021-04-14.

Tiby, Eva, *Domarjäv*, Juridiska institutionen, Lund, 1993.

Wallin, Martin, 'Skiljemannajäv grundat på flera uppdrag från samma part eller advokatbyrå', i *Juridisk Tidskrift*, 2004/05 nr. 2.

Warnling-Nerep, Wiweka, 'RB:s regler om domarjäv i ljuset av Europakonventionen: Några kommentarer kring RÅ 2009 ref. 8', i *Juridisk Tidskrift*, 2009/10 nr 1.

Wersäll, Fredrik, 'Extern adjunktion i överrätt - några reflektioner med anledning av Claes Sandgrens artikel', i *Svensk Juristtidning*, 2015 s. 1.

Westberg, Peter, 'Avhandlingsskrivande och val av forskningsansats – en idé om rättsvetenskaplig öppenhet', i *Festskrift till Per Olof Bolding*, Heuman, Lars (red.), 1. uppl., Juristförlaget, Stockholm, 1992.

Öhrström, Marie, *Stockholms Handelskammares Skiljedomsinstitut – en handbok och regelkommentar för skiljeförfaranden*, 1. uppl., Norstedts Juridik, Stockholm, 2009.

Elektroniska källor

Ipp, Anja, Caré, Rodrigo, Dubeshka, Valeriya, *SCC Practice Note – SCC Board Decisions on Challenges to Arbitrators 2016-2018*,
https://sccinstitute.se/media/795278/scc-practice-note_scc-decisions-on-challenges-to-arbitrators-2016-2018.pdf, hämtad 2021-02-27.

Ipp Havedal, Anja, Burova, Elena, *SCC Practice Note – SCC Board Decisions on Challenges to Arbitrators 2013-2015*,
<https://sccinstitute.se/media/176447/scc-decisions-on-challenges-to-arbitrators-2013-2015.pdf>, hämtad 2021-02-27.

Jung, Helena, *SCC Practice: Challenges to arbitrators, SCC Board decisions 2005-2007*, <https://sccinstitute.com/media/61992/04-art32-jung.pdf>, hämtad 2021-04-17.

Magnusson, Annette, *National Report Sweden (2020) in ICCA International Handbook on Commercial Arbitration*,
https://sccinstitute.se/media/1735304/icca_sweden_report_s110_chapter-1_2020.pdf, hämtad 2021-03-10.

Stockholms Handelskammars Skiljedomsinstitut, *Skiljedomsregler*, 2017,
https://sccinstitute.se/media/1407443/skiljedomsregler_svenska_2020.pdf, hämtad 2021-02-27.

Tellez, Felipe Mutis, *Arbitrators' independence and impartiality: a review of SCC Board Decisions on challenges to arbitrators (2010-2012)*,
https://sccinstitute.com/media/30001/felipe-mutis-tellez_article-on-scc-challenges-on-arbitrators.pdf, hämtad 2021-04-17.

Övrigt

International Bar Association, *IBA Guidelines on Conflicts of Interest in International Arbitration*, 2014, <https://www.ibanet.org/resources>, hämtad 2021-03-18.

Sveriges Advokatsamfund, *Vägledande regler om god advokatsed*, 2008,
https://www.advokatsamfundet.se/globalassets/advokatsamfundet_sv/advokatetik/vagledande-regler-om-god-advokatsed-med-kommentarer-juni-2020.pdf, hämtad 2021-04-13.

Rättsfallsförteckning

Europadomstolen

Ashingdane mot Förenade Kungariket (mål nr. 8225/78), beslut den 28.05.1985.

Delcourt mot Belgien (mål nr. 2689/65), beslut den 17.01.1970

Fayed mot Förenade Kungariket (mål nr. 17101/90), beslut den 07.04.1993

Fogarty mot Förenade Kungariket (mål nr. 37112/97), beslut den 21.11.1997

Hauschildt mot Danmark (mål nr. 10486/83), beslut den 24.05.1989.

Jakob Boss Sohne v. Tyskland (mål nr. 18479/91), beslut den 02.12.1991.

Lithgow m.fl mot Förenade Kungariket (mål nr. 006/80; 9262/81; 9263/81; 9265/81; 9266/81; 9313/81; 9405/81), beslut den 08.07.1986.

Nordström-Janzon v. Nederländerna (mål nr. 28101/95), beslut den 27.11.1996.

Pescador Valero v. Spanien, (mål nr. 62435/00), beslut den 24.09.2003.

Souvaniemi v. Finland (mål nr. 31737/96), beslut den 23.02.1999.

Högsta domstolen

NJA 1981 s. 1205.

NJA 1993 s. 571.

NJA 2007 s. 841.

NJA 2010 s. 274.

NJA 2010 s. 317.

NJA 2014 s. 482

Högsta förvaltningsdomstolen

RÅ 1993 ref. 31.

RÅ 2005 ref. 1.

RÅ 2009 ref. 8.

HFD 2011 ref. 15.

Rättsfall från hovrätterna

RH 1991:15.

RH 1993:109.

RH 2009:39.

Övriga avgöranden från hovrätterna

Göta Hovrätt 3151-18.

Göta Hovrätt 518-19.

Svea Hovrätt 7627-01.

Svea Hovrätt 7914-01.

Svea Hovrätt 92-04.

Svea Hovrätt 5044-04.

Svea Hovrätt T 4968-07.

Svea Hovrätt 1085-11.

Svea Hovrätt 2484-11.

Svea Hovrätt 9620-11.

Avgöranden från tingsrätterna

Stockholms tingsrätt 18929-20.

Stockholms Handelskammars Skiljedomsinstitut

Alla fall är hämtade från SCC:s hemsida,

https://sccinstitute.se/media/795278/scc-practice-note_scc-decisions-on-challenges-to-arbitrators-2016-2018.pdf

SCC Arbitration 2015/099.

SCC Arbitration 2015/179 och 2015/166.

SCC Arbitration 2016/007.

SCC Arbitration 2016/019.

SCC Arbitration 2016/045.

SCC Arbitration 2016/051.

SCC Arbitration 2016/092.

SCC Arbitration 2016/131.

SCC Arbitration 2016/143.

SCC Arbitration 2016/154.

SCC Arbitration 2016/157.

SCC Arbitration 2016/159.

SCC Arbitration 2016/183.

SCC Arbitration 2017/012, 2017/015 och 2017/016.

SCC Arbitration 2017/042.

SCC Arbitration 2017/089.

SCC Arbitration 2017/169.

SCC Arbitration 2017/201.

SCC Arbitration 2018/112 och 2018/113.

International Centre for Settlement of Investment Disputes

Hrvatska Elektroprivreda, dd v. Republic of Slovenia (ICSID Case No. ARB/05/24), 2015-12-17.